د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

یوولسم ټولگی

پښتو ـ یوولسم ټولگی

ي. اخیستنه او
ه قانوني چلن

Ketabton.com

د چاپ کال ۱۳۹۰ هـ . ش.

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

پښتو

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

ـ محمد قاسم هیله من

ـ محمد قدوس زکوخېل

علمي او مسلکي ایډیټ:

ـ محمد زرین انځور

ـ پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

ـ مولوي حبیب الله فوزي

د څارنې کمېټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

ـ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

ډیزاین:

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه بنایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لونو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دویم لوست	سیرت النبيﷺ	۵
دریم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ټولنه او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبیه (د بیان علم)	۱۹
شپږم لوست	پېغله ملالۍ	۲۷
اووم لوست	پښتو ډرامه	۳۳

شمېره	د لوست نوم	مخ
اتم لوست	بایزید روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر	٤٩
لسم لوست	ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر	٥٧
یوولسم لوست	پښتو قصیده ((شیخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	د چاپېریال ساتنه	٧١
دیار لسم لوست	د پښتو ادبیاتو منځنۍ دوره	٧٥
څوار لسم لوست	په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: یوه روزنیزه کیسه	٩٧
شپاړسم لوست	د لیکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قیام الدین خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	ادبي لیکونه: لور ته د چارلي چاپلین لیک	١٢٥
شلم لوست	نشه یي توکي	١٣١
یوویشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ویشتم لوست	ارزاني خیشکی	١٤٥
درویشتم لوست	د معلولیت عوامل	١٥٣
څلرویشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ویشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ویشتم لوست	ګویته	١٧٧
اووه ویشتم لوست	د بشري حقونو تاریخچه	١٨٥
اته ویشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	لغتونه	٢٠١
	اخځلیکونه	٢١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

مُناجات

په مخکنیو ټولګیو کې مو د کتاب پیل په شعري ژبه د خدای ﷻ په حمد او ستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو د کتاب خدای ﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پېښ لوستل کېږي. له خدای ﷻ څخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدای ﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخینه لري. پر خدای جل جلاله مینو صوفیانو او فقیرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نیاز خبرې کړې او له هغه ذات څخه يې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړې دي. په دې هکله زياتې بېلګې شته. د بيټ نيکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بيټ نيکه به ويل:

((لـويـه خـدايـه، لـويـه خـدايـه!
سـتـا پـه مـيـنـه پـه هـر ځـايـه،
غـر ولاړ دی درنـاوی کـې،
تـولـه ژوي پـه زاری کـې،
دلـتـه دي د غـرو لـمـنـې،
زمـوږ کـېـږدی دي پـکـې پـلـنـې،
دا وګـړي ډېـر کـړې خـدايـه!
لـويـه خـدايـه، لـويـه خـدايـه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات يوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته يې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې تيتې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درندېږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونيسه او له دې ډارونکي او خطرناک ګرنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډيوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښيه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.

الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لايق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ماباندې مهربانه، ... ما وبښه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولې وو.(*) زما له شان سره راسره برابره معامله وکړه، زما کړه پرما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي، ته زموږ حال وينې، زموږ بې وسې هم وينې. بې له تا چاته مخ واړوو ؟ بې له تا چاته فرياد وکړو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي، موږ ګنهکار يو، موږ شرمسار يو، چاته ورشو ؟ له هر باطله بېزار يو. تاته ژاړو، سر په اذکار يو، نه په يو ځلې، بل په وار، وار يو، په سل، سل ځلې په زر، زر وار يو!

الهي، ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي، ته مو د غفلت له خوبه راويښ کړه.

الهي، که ويښ يو ته مو په سد کړه. الهي، که په سد يو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي، که ګنهکار يو، ستا ګنهکار يو، ستا رحمت ته سترګې په لار يو، له نورو دروازو بېزار يو!

الهي، موږ ژوندي يو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمير ويښ کړه. ته مو د عقل سترګې بينا کړه. پر ښو او بدو مو ته اګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بيا راغلم، بيا راځم او بيا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيز:

مُناجات د خدایﷻ ياد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شريکول دي. له هغه لوی ذات څخه د خپلو اړتياوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي څرګندول دي. هغه ته دا ويل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

څرګندوني

* د بقرې د سورې وروستيو آيتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلينا اِصْراًکما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله (له مرستې پرته) د (ښو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هيڅ وس نه لرم. يعني د الله له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نيکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعاليتونه

۱_ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې څرګندوني وکړي.

۲_ زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته يوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې څرګنده او د هغو يو تن استازى دې مهم ټکي وليکي او په ټولګي کې دې يې ولولي.

۳_ درې تنه زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې ديکلمه کړي.

۴_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ژمي رخصتي يې څنګه تېره کړې ده.

۵_ څلور تنه نور زده کوونکي دې د روان نوي تعليمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات وليکي او په بله ورځ دې يې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ سیرت

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ سیرت د راتلونکو نسلونو روزنې ته، چې د ایمان د لارې لارویان دي، بنسټیز توکي دي. هغوی د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو کې ویني. د پیغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر زور پام هغه راز رابرسېره کوي چې د تاریخ د بدلون لامل شو. که څوک د حضرت پیغمبر ﷺ سیرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وینا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې یو امت روزم چې راتلونکی تاریخ په لاس کې واخلي.)) حضرت پیغمبر ﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټینګار او د نرۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ کېدو پر مهال په دننني ډاډ او اطمینان کې ساری نه درلود. په زړه سوې، نرمۍ او بزرګوارۍ کې یې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهیمو لوړ ځای درلود. هغه ددې لپاره پیدا شوی و چې پر پېښو او حوادثو بریمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د یوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمد ﷺ تل د بشر په تاریخ کې د الهام منبع او سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه ټولګه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوندکوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخیږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځاییږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوۍ ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ له هر لوري یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه ددې لپاره ګومارل شوی یم چې نیک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي: ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترګې یې ډېرې تورې، باڼه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار څرګند و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې څرګندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملګرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې تر ټولو مخکښ و. په لومړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم څرګندیده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا به یې ورسره مینه پیدا کېده...»)

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګړدودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګړدود خبرې کولې. په کلمو کې یې رښایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ څکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هیڅکله بل کار ونه کړ.

هرکله به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې په هغې کې به ګناه نغښتې نه وه. هیڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښنو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې «نه» ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ ښښونکی، پاک لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ دمخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام دمخه د جاهلیت په دوره کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لوېی لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلک پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یو عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې پخپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې میږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو دمخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه وایه. په بازار او لارو کې یې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدی ته یې په بدۍ ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او ښښنې به یې ځوابوله. هیڅکله یې څوک نه پرېښودل چې د درناوي په نامه یې شاته روان شي. په خوړو او جامو کې یې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپیر نه درلود. له اړتیا پرته یې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر یې د هغه قوم مشر ګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ یې ګومارلو. د نیکۍ قدر یې کاوه او پر هغې یې ټینګار کاوه. له بدۍ یې کرکه کوله. کار یې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله یې نه کوله. نژدې یاران یې تر ټولو غوره خلک و و. هغه ته تر ټولو ګران هغه څوک و، چې تر نورو زیات له خدایه وېرېده. د هغه چا منزلت یې لوړ ګاڼه چې تر نورو یې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې یې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یو خالي ځای کې کېښناسته. ټولو ناستو خلکو ته به یې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وایي ترهغه ورته بل سړی غوره دی. پیغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصیت و. لاس او پښې یې هرې خوا ته نه غځولې. خندا یې یوازې یوه موسکا وه. خبرې یې له اندازې لږې او ډېرې نه وې.

حضرت پیغمبرﷺ په ډېرو بې نظیرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب یې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظیم))

دې اخلاقي ځانګړتیاوو د خلکو زړونه حضرت پیغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لاربنود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور یې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دین مشرف شول او نن پېړۍ وروسته د هغه مینه، محبت او درناوی د هرمسلمان په زړه کې ځپې وهي. (صلی الله علیه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي، چې هغه یې د وینا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکي او ښه چلند یې د بدۍ او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیارې څخه نور او رڼایي ته رهنمایي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګۍ پرځای د واحد خدای بنده ګۍ ته راوبلل. د تاریخ تګلوری یې برابر او سمې لارې ته سیخ کړ او په بشري نړۍ کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د دمخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعالیتونه

۱ــ څو تنه زده کوونکي دې د وار له مخې د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقیقې وینا وکړي.

۲ــ زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دین د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظیم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې ازاد بحث وکړي.

۳ــ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځایونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي:

ګناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ، اسان، وسه، تر پښو لاندې، ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هیڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مګر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود، چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

۴_ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایي؟ دوه تنه زده کوونکی دې پرې خبرې وکړي.

۵_ که د زده کوونکو په ډلې کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولګي په وړاندې دې یې په خواږه اواز ولولي.

۶_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه ګونې یاګانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولګیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په ګوته کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکئ او په بله ورځ دې ټولګي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هوا د سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار يو د بل مترادف دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تريخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کيږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري. د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې يو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسايي په ارزښت هغه مهال انسان پوهيږي چې په کړاو اخته شي.

د يو سوله ييز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي.

سوله له دوو تنو څخه نیولې، بیا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د یو هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغیز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر یوه شي خوابدي شي، نو اړیکي یې شلېږي؛ که په یوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو یا د اولادونو په خپلمنځي اړیکو کې تاوتریخوالی راشي، ژوند یې تریخېږي.

که یو ولس په خپل منځ کې یو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، یا پر یوه خپلواک هېواد باندې پردي برید او یرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړیکي یې شلېږي او ژوند یې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنۍ ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه یې نیسي. د جګړې په شرایطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نیول کېږي؛ اسیران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړ ایستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنیزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ویجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو او ټپیانو ته نشي رسېدای. همداسې بېشمېره نورې ناخوالې دروا خلئ.

وګورئ، په جګړې کې ښکېلېدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له ګڼو ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای یې یو او بل د ټوپک د شپېلیو په خولو خبرې پیل کړي، نو ناخوالې زېږي او ړنا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځانې ګټې او منفعتونه پر ملي ګټو درانه نشي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د یو بنیادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل په سترګه وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کیږي چې حل او هواره نشي.

سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو، چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او برید پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر تغر هواروي.

د متن لنډیز:

سوله انساني اړتیا ده. سوله ژوند ته وايي. که سوله نه وي، ژوند تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغونې بلدتیا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لېرې کوي. پوهان او هوښیاران د ټوپک د شپېلیو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانیزي. خپلو اولادونو اوماشومانو ته نیک او خوږ میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلوځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنی او تربګنی شاته پرېښودل شي او ټول په دې وینا عمل وکړي چې:

که زه وایم چې زه یم او ته وايې چې زه یم؛نه به ته یې نه به زه یم.

خو که زه وایم چې ته یې او ته وايې چې ته یې؛ هم به ته یې هم به زه یم.

فعالیتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د پچې له مخې د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- د سولې په ټینګولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلې یو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي او له خپلو نظریو څخه دې دفاع وکړي.

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړیکې، شلیږي، ژوند، ترخیږي.

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د لاس غوټه په خولې پرانیستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند څرخ په ټپه درېدل، لاس په سر کېدل.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنیت د ټینګولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظریې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر يو يې پر خپل خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مېندې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتيا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله يې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د يوې ټولنې بنسټ ټينګولای شي؟

پېغلې او ځوانان د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وینه له زړه څخه د بدن ټولو ځایونو ته رسوي او په بدل کې یې کارېدلې وینه د تصفیې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړ کې دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې یې روزنه او تربیه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهمیت زیات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نیکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په یوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپیره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټیټوي.

پېغلې او ځوانان په یوې ټولنې کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له یو لړ ناوړو دودونو سره لاس او ګرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې او ځوانان له خپلې خوښې پرته یو بل ته ودېږي؛ په ودونو او مړو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کښېنې او له هغوی سره ددې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه هاغه د پېړیو، پېړیو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د یو کلي بڼه غوره کړې ده. د یوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په یوې لارې نه په یوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه یي توکو په کاروني کې یو شمېر ځوانان بې توپیره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونیسي او پرې نه ږدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د يوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ارزښتمن او ډېر مهم اغېز لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. ځوانان او پېغلې بايد ډېر سم ورروزل شي، د هر شي ارزښت او اهميت يې ورته په ګوته شي او خپل مسؤوليتونه او دندې وپېژني چې وکړای شي په سبانۍ ژوندکې دې جوړښت ته په ارادي ډول وګوري او خپل مسؤوليت سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د رامنځته کولو لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسؤوليت ورروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بيا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

۱ـ په يوې ټولنې کې د ځوان نسل ارزښت څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړي. نور زده کوونکي کولای شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه وليکي او د هغوی يو تن استازی دې يې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ـ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې

دي؟ څلور تنه زده کوونکې دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۴ـ کورنۍ تربيه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغېز لري؟ ايا يوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ يو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګيوالو سره خبرې وکړي او پايله دې پر تختې وليکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د يوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله وليکي او ټولګي ته دې يې راوړي. هڅه دې وکړې، چې ليکنه يې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوريزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې يې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خليل تر کعبې دا کعبه ده لويه
که آباد کا څوک ويران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لويه زړورتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشبیه

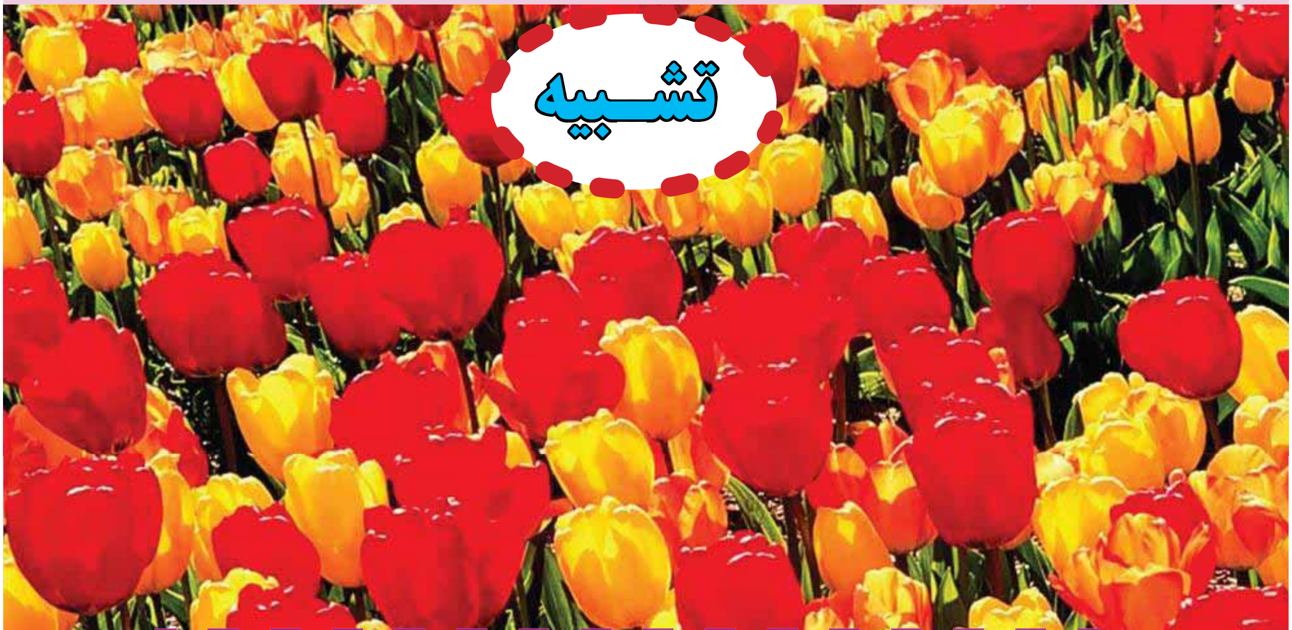

عربي خورا بدایه ژبه ده، شعر او شاعري پکې خپل اوج ته رسېدلې. شعرونه یې خپل اوزان لري. همدا شان د بدیع او بیان په ګاڼو سینګار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې یې د بیان د علومو یا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبیده مثنی (۲۱۱ هـ.کال مړ) و. د بیان فن عبدالله بن معتز (۲۹۶ هـ. مړ) وضع کړ او بیا ډېرو ادیبانو پر دې فن کار وکړ. په ګران هېواد کې د اسلام راتګ او له هغې سره سم د مذهبي ژبې په توګه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبیاتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبیاتو ځان په دې بهیر کې ورګډ کړ. د هغوی لارې یې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ویل پیل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بیان او بدیع شامل دي. په بیان کې له تشبیه، استعارې، کنایې او مجاز څخه بحث کیږي. د بدیع علم د وینا یا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه یا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وینا بیان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کیږي او په بنسټیزه توګه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

بیان خرگندولو ته وايي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته يې يوه يا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د څرګندتيا او ابهام له مخې ښکاره توپير ولري.

تشبيه ورته والي ته وايي. دا ورته والی به يا په بڼه کې وي يا به په معنا کې وي؛ يعنې که دوه شيان يا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبيه بلل کيږي. په ادب کې دا ورته والی په حقيقي معنا نه را اخيستل کيږي، بلکې يو شی له بل شي سره پرتله کيږي. د بېلګې په توګه مخ له ګل سره تشبيه کول. ګل ښايسته وي، سور او سپين وي، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي. دويم دا چې ښکلا او صفت له لومړی (مشبه) نه په دويم (مشبه به) کې زبات وي. که وو ايو حميد د جميل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که وو ايو ګلالی د ګل په څېر ښايسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبيه شوې ده.

ادبپوهانو په واقعيت کې تشبيه د معنا د بيانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. څرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شيانو له ماهيت او حقيقت څخه خبر نه دی او هغه شيان نشي تعريفولای، نو له هغو شيانو سره چې ښه يې پېژني او ورسره اشنا دي، تشبيه کوي يې.

تشبيه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبيه وجه، د تشبيه توري، د تشبيه غرض.

۱ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته يا تشبيه کيږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هيڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بيت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبيه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بیت ته وګورئ:

چې ریبي مې بې صرفې د زړګي ولې
کرې وروځې دي د یار که لور دی دا

په پورته دویم نیم بیتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

۲ - مشبه به، هغه ته وایي چې د بل شي ورته والی او تشبیه یې ورسره کیږي، لکه مخ، چې له ګل سره تشبیه شوی دی. وګورئ په لاندې بیت کې:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بیت کې "محبت" له "اور" سره تشبیه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

۳ – د تشبیه وجه، هغه یو یا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبیه وجه یې بولي. لکه په دې لاندې بیت کې:

د بادام په څېر مې زړه سوری سوری شي
چې راپورته په غمزه سترګو بانه کړې

په پورته بیت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبیه کلمه، "سوری سوری کېدل" یې د مشترک صفت یا تشبیه وجه ده. د تشبیه وجه بنایي په مشبه به کې تر مشبه زیاته، قوي او څرګنده وي.

۴ - د تشبیه توري یا کلمې: هغه توري یا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبیه توري ورته وایي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آیني غوندې خوله پته سوال جواب کړه
مناسب نه دی اشنا ته رسوا عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گـــلونـــه گـــورم   ماته د گل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "گل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد اومطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض ورته وایي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کیږي.

د تشبیه ډولونه:

تشبیه د بېلابېلو خواوو او ځرنگوالي په اعتبار زیات ډولونه لري. دلته یې دا لاندې ډولونه درپېژنو:

الف: د طرفینو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده:

اول: مفروقه تشبیه، چې په یو بیت یا نیم بیتي کې د هرې مشبه ترڅنگه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دې غونچه قند دې خبرې
کامگار گدای شه ستا په در کې
چېرې یې نـه کـا رقیبان لرې

د پورته شعر لومړي نیم بیتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. ځرنگه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه یې بولي.

اوښکې دړ، رنگ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنگ" له "کهربا" او "زړه" له"لال" سره تشبیه شوې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترګې نرګس، زلفې سنبل دي

خط ريحان دی څه ګـلـزار په لاس راکـړوت

په دې بيت کې "خوله" له "غونچې"، "سترګې" له "نرګس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. د طرفينو د موقعيت له مخې مفروقه تشبيه بلل کيږي.

مخ دې څـراغ سينه دې باغ دی   خدايه پتنګ شم که بورا ورباندې شمه

زلفې سنبل مخې دې ګلاب دی   زنه دې سيب د سمرقند در دې غاښونه

دويم: ملفوفه (نغاړلې يا په لفافه کې) تشبيه

دا هغه تشبيه ده چې په يوه مسره يا بيت کې مشبه او په بله مسره يا بيت کې يې مشبه به راغلي وي. لاندې بيت ته وګورئ:

تـوروزلـفو تـه يـې ګـوره ښايسته دواړه رخساره

د جهان په بـاغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بيت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. ګورو چې دواړه مشبه په يو نيم بيتي او مشبه به په دويم نيم بيتي کې راغلي دي. يعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله يې ملفوفه (نغاړلې) تشبيه بولي.

نورې بېلګې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی

څه سنبل، څه ګـلاب، څه نسترن دی

* * *

تورې زلفې شنه خالونه سره رخسار

شنه توتيان دي سره ګلونه تور ښامار

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دويم نيم بيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې "سنبل"، "ګلاب" او "نسترن" مشبه به دي.

د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "توتیان"، "ګلونه" او "ښامار" مشبه به دي.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبیه ورته وایي.

ب: د ابتذال او ندرت له مخې تشبیه په دوه ډوله ده.

نادره تشبیه، مبتذله تشبیه

۱ - نادره تشبیه هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او یا کوم شاعر نوې پیدا کړې وي. لکه په دې بیت کې:

لکه خس د سیلاب خلاص له ګمراهی یم
پر اوږو د رهبر سپور یم تر منزله

* * *

چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو ګام

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې د "یم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمیر دی مشبه او "خس" یې مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نیم بیتي "سیلاب" مشبه به دی. د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "خال" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبیهات شاعرانو لږکارولي دي، نو نادره تشبیه بلل کیږي.

۲ - مبتذله تشبیه، هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم زلفې دې سنبل صنم

په پورته بیت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبیهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبیه ویل کیږي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم یې همدغه وو چې دلته دروپېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليتونه

۱ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبيه دې نورو ته وروپېژني.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. يو تن دې د تشبيه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعريف او په يوې بېلګې کې دې يې وښيي.

۳ـ يو بل زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعيت له مخې دې د تشبيه ډولونه ووايي.

۴ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، يو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفې تشبيه بېلګې ووايي.

۵ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، يو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبيه توپير څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښيي.

۶ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبيه څرګنده او بېلګې دې ووايي.

۷ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د يوې تشبيه څو مثالونه پيدا او د ډلې يو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشريح کړي.

۸ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په يو کاغذ کې تشبيه او د هغې ډولونه په يوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې يو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشريح کړي.

۹ـ يو يو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بيتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبيه توري او د تشبيه غرض ولټوي او تشريح دې يې کړي:

شونډې دي ياقوت دي مرغلري سپين غاښونه
سرتر پايه درست د پاچاهانو خزانه يې
چې بلا يې د قامت راته ښکاره شوه
ګويا پاڅېده بلا د قيامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بيابان

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یې خال په مخ کې وینم حیرانېږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو گام
لکه پټ سپاره د جنگ نېزې پرغاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترگې ستا
دادې کمځی په لېچو بلوسې
که دې ماران په لېچو دوه ساتلې دینه
دا څه قد دی دا څه سترگې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرگس دا څه گلشن دی
لکه باد صبا راشې ژر گذر کا
ما خوشحال چې ازمیلی دی میثاق ستا
که د زلفو مار یې وخوري عاشق گرم دی
چې یې لاس په اژدها باندې کښېښې
ښاپیری چې لیده نشې سبب دادی
مخ دا ستا له شرمه نغاړي په حجاب
څو گلرنگه چهرې راغلې په جهان
بیا فنا شوې لکه گل د گلستان
نرگس کوز گوري له شرمه
ستا د سترگو په څواب
د جنت حورې که گوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وگوري او په هغې کې دې د تشبیه او د هغې بېلگې پیدا او په کتابچو کې دې ولیکي او په بله ورځ دې په ټولگي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

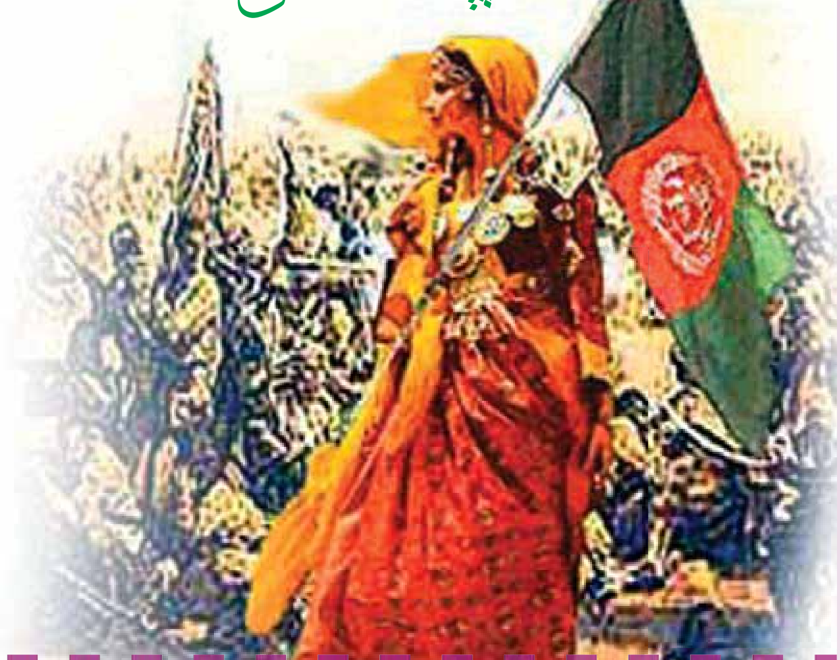

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې افغانې مېرمنو د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولۍ او مېړانې ښودلې دي. دا هره یوه یې داسې ځېره ده چې کارنامې او مېړانې یې، سربېره پردې، چې زموږ د ویاړ او افتخار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حیثیت لري. موږ د ښلا ښلو ټولګیو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او ښځینه ځېرې پېژندلې دي. ښایي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل پل کېښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ـ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته ښکاره ده چې دا پېغله څوک، د چا لور او د کومې سیمې اوسېدونکې وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نومیالۍ پېغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته څرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لږ و ډېر یوه خوله دي. د وینا په ډېر لږ توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوڅ او ټاکونکی نقش تاییدوي.

د "پښتنې مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹۷ هـ ق کال د برات د میاشتې پر اووه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سرښندنې لپاره حاضرشوي وو. ټکنده غرمه وه. غازیان تږي او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښتې کې هیڅ اوبه هم نه وې. نږدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بیرغچي هم سخت زخمي شو او بیرغ یې له لاسه ولوېد، یوه پېغله راغله، بیرغ یې په سرو منګولو واخیست، ناره یې کړه:

خـــال به د یار لــه وینــو کـــښېږدم
چې شینکي باغ کې ګل ګلاب وشرموینه
کــه پــه میونــد کې شــهید نه شــوې
خدایـــږو لالیه بې ننګۍ ته دې ســاتینه

ددې پېغلې دا غږ یو آسماني غږ و. د افغاني زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په تار او خپله پاکه خاوره یې د هغوی له ناپاکو قدمونو څخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځایونو کې پورتنۍ مفهوم د الفاظو په لږ و ډېر بدلون سره داسې راغلی دی: ((یوې خواته د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او وسیلو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ایمان او عقیدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکرې له خپلې خاورې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وباسي او هيواد ددوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازيانو سره په دغه جګړه کې افغاني ميرمنې هم شاملې وې. ځينو يې غازيانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځينې له خپلو پلرونو، ورونو او ميړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. ددغو نوميالیو په ډلې کې يوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسير تاريخ" ليکوال د هغه وخت د يو نوميالي مؤرخ، ميرزا يعقوب علي خوافي دکتاب په حواله ليکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګريزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره يوازې (۲۵) تنه ژوندي په تيښته بريالي شول.

د "زموږ غازيان" ليکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفين" د کتاب (شيپور هايی پيروزی ميوند) له مخې ليکي: "کله چې د زياتې کلکې ژوبلې په نتيجه کې ميوند فتح او افغاني غازيان د خپلو شهيدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ايوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلۍ څوک ده چې په يو داسې نازک حالت کې يې په خپلو ملي لنډيو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو، چې دا د يو شپون لور، ملاله او د ميوند د (کشك نخود) اوسيدونکې ده. بل ورته وويل، دا ډيره زړوره وه. د غازيانو تر څنګ يې بايد ښخه کړو. ايوب خان وويل ښه واياست. ملايانو او ملي مجاهدينو د ښښنې دعا ورته وکړه او هم هلته يې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه مير غلام محمد غبار په (افغانستان درمسير تاريخ) او لويس دوپرې په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالې سرښندنه او ننګياليتوب ستايي او تاييدوي يې.

له دې پورته څرګندونو داښکاري چې ملاله د ميوند په همدې تاريخي جګړې کې د شهادت مقام ته رسيدلې او تلپاتې نوم يې په برخه شوی دی. دغه ستره وياړلې کارنامه يې زموږ د هيواد په تاريخ کي په زرينو کرښو ليکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هيريږي او په ډېر درناوي به لمانځل کيږي. ددې نوميالۍ او ننګيالۍ پېغلې قبر په ميوند کې معلوم او ډېر خلك يې زيارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او ياد وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

هغسې چې وويل شول، زموږ تاريخ له نومياليو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی يا د خپل قوم په مشرۍ خلکو ته خدمت کړی، يا يې د توري او قلم په زور د خاورې غليمان ځپلي او تېښتې ته اړايستلي، يا يې د پوهنې او علم بيرغ اوچت کړی او يا يې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خويندې راويښ کړي دي. دا هر يو په خپل ځای د درناوی او ستاينې وړ دي. پېغله ملالـه ددې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې څخه يوه ده چې په خپل پښتني غيرت يې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دښمن يې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره يو لوست دی. بايد هغه په ډېر ځير او غور ولولو. هغه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړۍ نښه شي.

فعاليتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د پښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- ازادي څه مفهوم لري؟
- د ازادۍ تر لاسه کول اسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بيان دې يې کړي.
- د يو هېواد د ازادۍ د ساتلو لپاره تر ټولو اړين شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظريې وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، ویاړ، تاریخ، کرښو، په ډېر درناوي، نومیالۍ او ننګیالۍ، پېغلې، د میوند د شهیدانو په، او ډېر خلك یې زیارت ته ورځي.

روح دې ښاد او یاد دې تل تاند او تازه وي!

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو څګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاریخ ته نظر واچوي او په هغه بهیر کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ یوه مقاله ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله یې سرته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم يې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په ازار د مظلومانو حايل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د ټوپک د توري غوغ به ښښتن روغ کا
مسلمان د اه په غشي ګايل مه شه
که ازار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب يې تر قيامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستايي
ته پخپله د خپل ځان په ستايل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سايل مه شه
ستا د حسن ياد زما په زړه کې ليک شول
دغه نقش مې له خاطره زايل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
يو ساعت د دين له چارو کاهل مه شه

کامګار ختک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

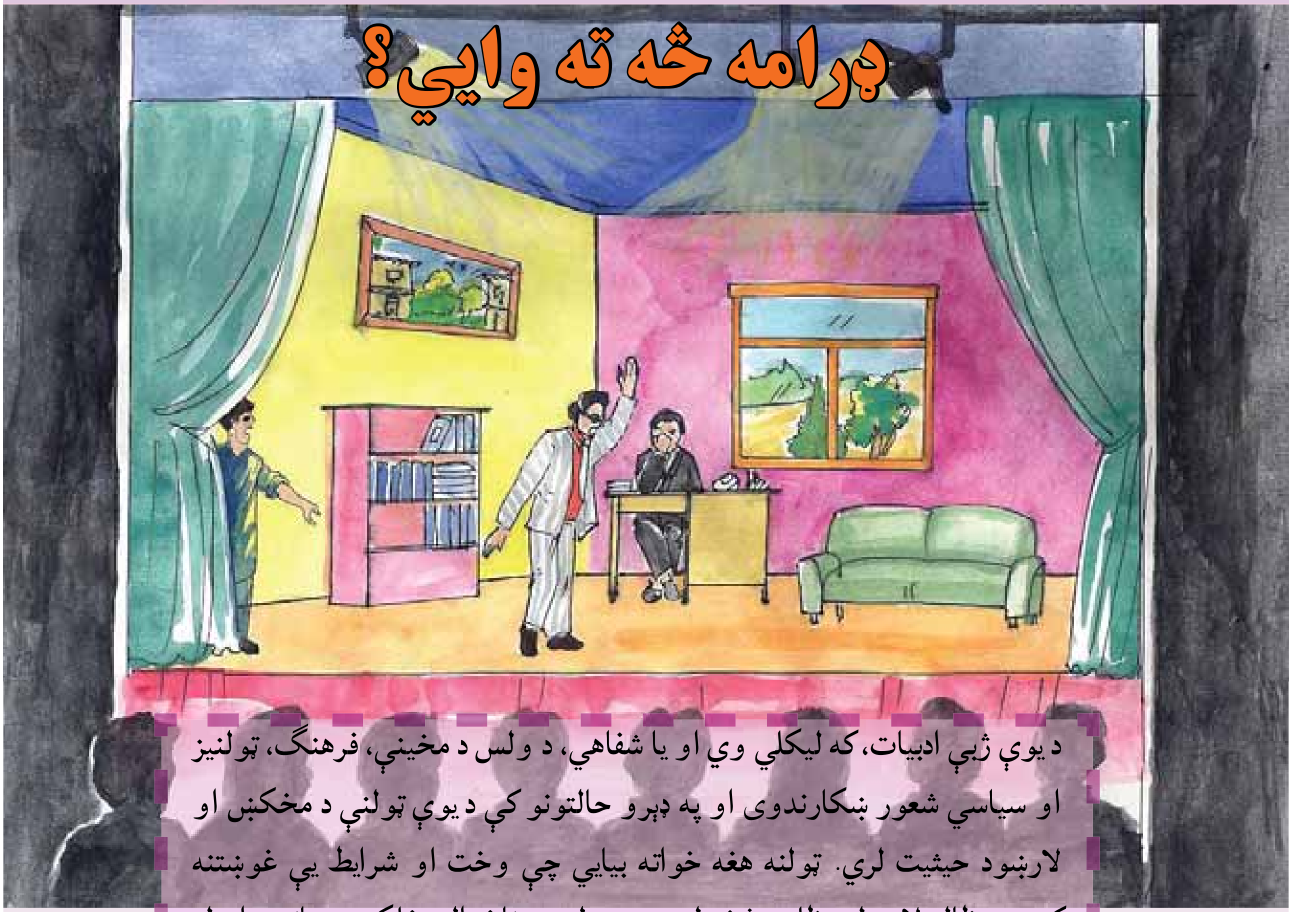

د يوې ژبې ادبيات، که ليکلي وي او يا شفاهي، د ولس د مخينې، فرهنگ، ټولنيز او سياسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د يوې ټولنې د مخکښو او لارښود حيثيت لري. ټولنه هغه خواته بيايي چې وخت او شرايط يې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنيزې ناخوالې خلکو ته بيانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښيي. کيسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانيو، اوسنيو او يا راتلونکو پېښو او ژوند هينداره ده.

په لسم ټولگي کې مو د لنډې کيسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته په لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یوناني ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی.

ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري:

۱_ د ستیج ډرامه، ۲_ راډیوي ډرامه، ۳_ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او ننداري په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱_ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲_ کومیکه یاخندنۍ ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. دکومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کیږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي:

۱_ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲_ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳_ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اوریدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. دکیسې پیل دکیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکترونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کیږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پرېوځي چې د داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښبو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

لوبغاړي (کرکترونه): د ډرامې لوبغاړي ښایي د ډرامې پېښبو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې ټولنې ربښتیني استازیتوب وکړای شي.

دیالوګ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو زړه په موټي کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزګر او ډاکټر توپیر ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانګړې پام اړول کېږي:

۱_ وخت: داسې چې باید ډرامه او ژبه يې د يو مهال وي. یعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاریخي وي او ژبه يې او سنۍ وي او نه داچې يو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲_ ځای: د ډرامې پېښه چې په کوم ځا ی کې پېښېږي، باید تصویرونه يې هم د همغه ځای وي؛ یعنې داسې نه وي چې پېښه په افغانستان او تصویرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳_ عمل: دې ټکي ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښې سره تړاو ولري؛ یعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پیل له لرغوني یونانه شوی دی. په لرغوني یونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د یوناني ادب ارزښتناکه څانګه وه. په لرغوني مصر کې هم د یوې ډرامې څرک لګېدلی چې نوم يې "ایپي ډوس" و او د یوه واکمن "اوسي رس" په مړینې ښودل شوې وه. بیا يې انګریزي ادب ته لار پیدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ میلادي کال کې لیکل شوې او روزنیزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزیو د لېسې په کلنۍ

غونډې کې ننداري ته وړاندې شوې وه. د هند د نیمې وچې تر وېش د مخه زیاتره ډرامې د پیرنګې استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ لیکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه یې اصولو برابره ډرامه اسلم خټک لیکلې ده چې د "وینو جام" نومیږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډیو نه خپره شوه. د پښتو زیاتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځته شوې دي او افغانستان د اړینو وسایلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی.

په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې لیکلې دي:

عبدالله جان اسیر، عبدالخالق خلیق، عبدالکریم مظلوم، امیر حمزه شینواري، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، میا سید رسول رسا، یوسف ورکزي، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خیل، ایاز داود زي، مراد شینواري، اشرف مفتون، رشید دهقان، اشرف دراني، خیال بخاري، ولي محمد خلیل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد امید، ګل افضل خان، نثار محمد خان، همایون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نوید، ساحر اپریدی، محب الله شوق، همایون همدرد، فریدالله احساس او... .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې راژباړل شوې دي چې د لطیف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انګریزي نه ژباړلې ډرامې "د وینز سوداګر" او "مکبث" د ستاینې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبیبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملګری، عبدالروف قتیل، بسم الله کمکی، سیدجان ملال او یو شمېر نور.

د متن لنډیز:

د ډرامې کلمه له یوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وایي. ډرامه او عمل یو له بل سره نه شلېدونکې اړیکې لري. په دې توګه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. هره ډرامه باید یوه خوندوره کیسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې ، پیل، اوج او پای لري. پیل یې باید داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکي یا لیدونکي له ځان سره یوسي. دکیسې پیل دکیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکترونو) ترمنځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډرامې اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې پرانستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي باید ډرامې ته سا ورکړي او داسې یې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او لیدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کیږي چې د لوستونکو، اوریدونکو او یا لیدونکو زړه په موټې کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال یې لیکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې یو شمېر لیکوالو د ډرامې لیکلو ته مخه کړې ده. د ستیج، راډیو او تلویزون لپاره ګڼې ډرامې یا ننداري لیکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کیږي.)

د پښتونخوا غرونه، چې ځای پر ځای یې پر سر لړه واوره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وایې آسمان یې د ښکلولو لپاره راټیټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسیم سړی په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وایې چې د خپلواکۍ جګړه یې نن خلاصه شوې او پښتنو زلمیانو دا ځمکه د دښمن په وینو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځیر شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووینې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه یې معلومیږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو دده او د مرګ ترمنځ هیڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې رونې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . .

سر ته یې "خیرات خور"، پښو ته یې "دمګر"، یو اړخ ته یې "خان" بل ته یې "ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې يې قوت شته! عجبه رنځورا ؟ زما په خيال ټګي کوي.

ملک: بايد بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطر ناک وي!!

دمګر: تاسې بېغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بيا سر راپورته کړي... خو دا يې په وجود پيرې ننوتی دی. يوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت بايد لاسو نه يې وتړل شي.

خيرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بيا څه خوسی خوسی لړې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خيرات خور: توبه، توبه ... يه، يه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو يوڅه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خيرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا يو واسکټ کفايت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هيڅ مرېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک يې لاسونه تړي، دمګر يې څپليو ته لاس اچوي او وايي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته يم ... دا يې هم زما!

(رنځور سترګې رونوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل ؟ ملک کاکا د رنځور پيرى سترګو ته راغلی ... ؟!

خيرات خور: هو، هو سترګې يې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګوويني.

ملک: چاره يې څه ده ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان: باید سترګې یې هم وتړل شي....

ملک: ښه دې و ویل ... د رنځورحال بد دی، باید هیڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ باید خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ویده وساتو، ویښوالی یې خطرناک دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم تړي. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... وینې مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه ویرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې داکتل مو هم راباندې پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو ؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چټیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ، خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چټیات نه دي، رښتیا وایم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي، چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی یم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بیا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پیری یې خولې ته راغی. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور څوک یې دا پرتې وانه اوري.

ټول په ګډه: ښېښکه!!

ملک: هو، یو رنځور باید دومره ونه ویرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رنځور خوله هم تږي. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ویښو زلمیانو ډله لېدل کېږي، چې د رنځور خواته راروانه ده او د ویښوالي ترانه وایي.*)

(*) د عبدالرؤف بېنوا لیکنه

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار لاندې درېو پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نمونه یې واخلئ.

ب : د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر یوه یې څه شی څرګندوي؟

ج: یوه ډرامه څو بنستیز توکي لري؟ نمونه یې واخلئ.

۲ــ د زده کوونکو شپږ دوه کسیزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسیزې ډلې دې په خپل وار یوه تراژیدي او دویمه درې کسیزه ډله دې یوه کمیډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثیل کړي.

۳ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وایي چې د ډرامې د بیان ژبه ښایي خنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

۴ــ یو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وایي چې یوه کمیډي ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي.

۵ــ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې یوه لنډه ډرامه ولیکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان

د روښانیانو غورځنګ د تیرې او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو څرګند او روښانه دریځ لري. د روښاني غورځنګ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنویر او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بڼه لري، خو د محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بښونکی غورځنګ دی. ددې غورځنګ په سر کې بایزید روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړ کې، چې په تېرو ټولګیو کې مو وپېژندل، دلته بایزید روښان دروپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښان، چې اصلي نوم يې بايزيد دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زېږېدلی دی. پلار يې شيخ عبدالله نوميده. شيخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.

له کندهاره د وزيرستان کاڼي گورم ته (د وزيرستان د بدر په وادۍ کې د غره لمنې ته يو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته ميشت شول. روښان وايي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنی مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضيلت مشهور و او قاضي توب يې کاوه. د محمد بل زوی خدايداد نوميد چې زوی يې خواجه اسمعيل د عبدالله وراره و. دغه سړي ته بايزيد عقيدت درلود.

د مخزن الاسلام ليکوال، اخوند درويزه وايي، د وزيرستان په کاڼي گورم کې د پښتنو څو قبيلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبيلو څخه گڼل کيږي. ميا روښان له انصاري قبيلې څخه دی چې دغه قبيله په علم، صلاح او تقوی کې مشهوره ده. درويزه ليکي: "پوه شه ای زويه چې د کاڼي گورم د سيمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه يو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بايزيد په نامه يو زوی پيدا شو... ." بل ځای ليکي: "د بايزيد پلار او نيکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم رښتيني وو په دين کې."

بايزيد روښان په داسې يوې کورنۍ کې لوی شو. د خپل عصر ديني علوم، فقه، تفسير، حديث، اخلاق او تصوف يې لوستي وو. بايزيد يو رياضت کوونکی او د روحانيت پلوی و. پياوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله يې په کور کې په رياضت تېر کړل. په دې ډول د بايزيد نافذ شخصيت او اغېزمن تبليغي قوت او د مشرتابه وړتيا د څېړلو او پلټلو وړ خواوې دي. پر خلکو دده شخصيت اغېزه کوله او دده خبرې به يې په عقيدت او اخلاص اورېدې.

روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهيده او په دغو څلورو ژبو يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لوست هم کاوه. په نوموړو څلور واړو ژبو یې لیکل هم کړي دي. په پښتو لیکنه کې یو خاص سبک لري چې ترده د مخه یې په پښتو کې نورې بېلګې لیدل شوې نه دي. تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سلیمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (۶۱۲ هـ. ۱۲۱۵ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وینا له سمون سره برابرې دي؛ یعنې هغه ډول چې خلک پښتو وایي، لیکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم لیکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله دمخه یو راز فني نثر هم باب شوی و چې جملو به یې سجع درلوده. لیکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره یو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول لیکلی دی. خپله روښان ددغه سبک غوره کول یو الهامي غږ بولي چې ورته و ویل شو:

"او بایزیده، وکښه خیرالبیان، په هغسې الحان چې یې به لوست سورة رحمن."

خیرالبیان د پښتو یو پخوانی پېژندل شوی کتاب دی چې ترموږ رارسېدلی دی. خیرالبیان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درویزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (۱۰۱۵ هـ.ـ ۱۶۰۵م.) شاوخوا ولیکه چې د موضوع له پلوه له خیرالبیان او روښان سره مخالفت ښیي، خو د سبک او انشاء له مخې د روښان پیروي او تقلید کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پیر روښان د سبک پیروي کړې ده.

د روښان لاندې تالیفات موږ ته څرګند دي:

۱ - خیرالبیان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبو لیکل شوی دی،

۲ - مقصودالمؤمنین، په عربي ژبه لیکل شوی،

۳ - صراط التوحید، په فارسي ژبه لیکل شوی دی،

۴ – فخرالطالبین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایدیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار څه اهمیت نه لري.

کله چې بایزید د پیرورښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات، چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هیچا له هغه څخه سرنه شو غړولای.

د روښاني غورځنګ ایدیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مریدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګاني دربار پلویانو چې هر څومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ څراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او دده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوربلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:

د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

پخپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کیږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبیلغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په اسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړي دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او دده پر لاارویانو د الحاد لګېدلي تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې دمخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پیژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پیړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پاینبت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنی پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لاربنود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاجهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیرېو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لاربښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانی بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کیږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زبات دی. ددې نهضت لارویان له هم هاغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بیلا بیلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په خیر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځۍ څخه پرهیز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زباتو څیړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څیړلو لپاره یې زباتو بهرنیو او کورنیو څیړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زبات شمیر نورو هیوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څیړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پیر روښان په میا روښان، بایزید انصاري او بایزید مسکین مشهور و. هغه د عبدالله زوی او د شیخ محمد لمسی دی. په ۹۲۶ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د کلي (برکي) په يوې متوسطې کورنۍ کې سترګې پرانستي دي. دا کورنۍ (اورمړ) تراوسه د وزیرستان په (کاڼي ګورم) کې استوګنه لري. پیر روښان له کوچنیوالي څخه د تصوف له مسلك سره پوره مینه درلوده، هڅه یې کوله، چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر یو کامل پیر پیدا کړي.

په لسمې او یوولسمې پېړۍ کې بایزید روښان، دده کورنۍ، پیروانو او یو شمېر معاصرینو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه ستړې کېدونکې مبارزې کړې او په دې لاره کې یې خپل سرونه قربان کړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې یې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحیه روزلي او هم یې په پښتو ادبیاتو کې د خپلو خلکو د ویښولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانګه زیاته کړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې کولې چې د روښانیانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پیر روښان د (پیر تاریك) په نوم ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د امید لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پیر روښان د ژوند او مبارزې په هکله یې د کورنیو لیکوالو په څنګ کې ډېرو نارویژانو، انګرېزانو، ایټالویانو، فرانسویانو، جرمنیانو او (پخواني شوروي اتحاد) یو شمېر ختیځ پېژندونکو هم ددغه ملي غورځنګ په هکله لیکنې کړې دي.

روښانیانو د بایزید په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بیا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحریك رامنځته کړ چې د پښتنو په تاریخ او ادب کې د (روښاني غورځنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنګ له یوې خوا په افغانانو کې سیاسي شعور را ژوندی کړ، له بلې خوا یې دوی د هېواد د ازادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پيرروښان ولې په پښتو ادبياتو کې لوړ دريځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پير روښان د ليکنو له مخې څه ويلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. يو تن زده کوونکی دې د نورو په استازيتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زبات دې يې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سياسي بڼه ورکول کيږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

۴ – پير روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر ليکلی دی؟ لامل يې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵ – د پير روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنيز او سياسي دريځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنۍ دنده

د پير روښان د ليکنې ځانګړتيا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په يوې څېړنيزې مقالې کې وليکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کېښږدئ.

> د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
> د نېکمرغی زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهير

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړین رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللي، ازادې او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېرې او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري، چې له اجرايوي، عدلي او تقنيني ځواکونو څخه عبارت دي، خو رسنيو د خپل ارزښت او اهميت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای يې خپل کړی دی. رسنۍ ددې په څنګ کې چې په يوې ټولنې کې ناخوالو ته ګوته نيسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د ټولنې تګلوری هم ټاکي او مرسته ورسره کوي. رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله ييز ډول اوږد تاريخ لري او تر ننه يې د پراختيا بېلا بېل پړاو ونه وهلي دي.

ـ ستاسو په اند په يوې ټولنې کې د رسنيو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

رسنۍ د ټولنيزو اړيکو د وسايلو په نامه يادېږي. په رسنيو کې خبري اژانسونه، ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو، تلويزيون او انټرنيټ شامل دي. څومره چې په يوه ټولنه کې د رسنيو شمېر زياتېږي، په همغه کچه پر عامه ذهنيت زيات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپرونې د خپلې لومړنۍ سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په يوې برخې کې ليکلي: "... دا څرګنده خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هيڅ يو دولت يا قوم نشته چې اخبار ونه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد يې بې خبري ده."

چاپخونې يا مطبعې د رسنيو ډېر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپيوټرونو کې د انټرنيټ له لارې سرې ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنيزو او تخنيکي برياوو، تازه خبرونو او نورو موضوعګانو څخه نېغ په نېغه خبرېږي. د معلوماتي ټکنالوژۍ له منځته راتګ دمخه دا کار شونی نه و. ددې ټولو موضوعګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتيا وه. يعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امير شېرعلي خان د دويمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پېر کې رامنځته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه يې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله يې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جريده چاپېده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي درېواړو چاپخونو چاپ په ډېرينه توګه سرته رسېده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پيلامه له همدې درېو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لږ ظرفيت سره ترسره کېده، خو بيا هم د افغانستان د ژورناليزم په تاريخ کې يې ډېر روښان او څرګند بنسټونه ايښې دي.

دمخه مو وويل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امير شېرعلي خان د واکمنۍ په دويم پېر کې رامنځته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره ددې علمدوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شوو ليکنو له مخې په دې وخت کې په کابل يا د هېواد په نورو برخو کې بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرونه، نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یوځل او کله په پنځلسو ورځو کې یو ځل خپرېده. داسې بریښي چې شمس النهار به تر ۴۰ ګڼو زیات چاپ شوی نه وي.

وروسته بیا د امیرحبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م، ۱۲۸۵ هـ ش) د مولوي عبدالروف خاکي کندهاري په مسؤولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جریده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو یې دوام ونه کړ او لومړۍ ګڼه یې وروستۍ ګڼه شوه. بیا (۱۹۱۱ – ۱۹۱۸ م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. ددې خپرونې بنسټ د هېواد پیاوړي شخصیت او تکړه ژورنالیست، علامه محمود طرزي د ۱۲۹۰ هـ ش کال د تلې د میاشتې په ۱۶ (اکتوبر ۱۹۱۱) کېښود. محمود طرزي غوښتل ددې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحیې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ورزده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښيي. سراج الاخبار لومړی په ډبرینه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بیا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یوځل چاپېده. ددې خپرونې مسؤول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونه خپرېدل.

علامه محمود طرزي په سراج الاخبار کې د پښتو لیکل دود کړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدین افغان او نورو پښتنو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.

تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ۱۲۹۸ لمریز کال کې د وري د میاشتې په ۲۲ نېټه په خپرونو پیل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ۱۳۰۷ لمریز کال د لیندۍ د میاشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم ښه شو او په معیاري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوعګانې، تبصرې، سیاسي تفسیرونه، وېناوې او بیانیې، موعظې، تفریحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسؤول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په رښتینې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځینو ځایونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه یا درې ځله خپرېږي، هم د ورځپاڼې په نامه یادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمریز کال د چنګاښ په ۱۴ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پیل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورني او بهرني خبرونه، اخلاقي، علمي او تفریحي موضوعګانې خپرېدې. مسؤول چلوونکی یې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نوموړې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمریز کال د تلې میاشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پیل وکړ. دا خپرونه به په یوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او دګنې ګونې په ځایونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. ددې ورځپاڼې لومړنی مسؤول چلوونکی مدیر میرزا محمد اکبرخان و.

په دې دورې کې د ابلاغ، حقیقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بیدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونیزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونیزه په ۱۲۹۹ لمریز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسمیه له خوا رامنځته شوه. دې اوونیزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسایل خپرول.

له کورني اړودوړ څخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳۴۳ لمریز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سر کې د "اصلاح" ورځپاڼه یو ځل بیا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمریز کال کې د بشیر احمد او بیا وروسته د حافظ فیض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انیس (۱۳۰۶لمریز)، هېواد (۱۳۲۶لمریز)، کابل ټایمز (۱۳۴۰ لمریز) او جمهوریت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په یو شمېر ولایتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بیدار، اتحاد، وړانګه، ستوری، بدخشان، نیمروز، هلمند، سنایي او کندوز په نومونو خپرونې خپرېدې. په دې دورې کې یو زیات شمېر مجلې او جریدې هم خپرېدې چې هرې یوې یې خپل لوستونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودل او په زره پورې مطلبونه يې خپرول. د افغانستان راډيو د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۸ لمريزکال کې خپرونې پېل او بېلا بېل پړاوونه يې ووهل، چې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلويزيون دستگاه د ۱۳۵۷ کال په لومړيو کې ازمېښتي خپرونې پيل کړې. د وخت په تېرېدو يې ورو ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړيوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زياترو هېوادونو کې يې مينه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جرېدو ترڅنگ د څرگندې ارتيا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر اژانس" رامنځته او په فعاليت يې پيل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبريالانو په واسطه له کابل او ولايتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره يې راډيوگانو او خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د ازادو مطبوعاتو پيلامه د امير امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقيقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر دمخه د محمود طرزي په وسيله په "سراج الاخبار افغانيه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانيه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرگند ثبوت دی چې په بېلابېلو تدبيرونو يې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. ددې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د يو مضمون خپرول و، چې په هغې کې يې د دربار د هيلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې يې ۲۴ زره کابلۍ روپۍ جريمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه.

د امير امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انيس" په نامه د يوې خپرونې پيل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انيس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښ په توگه په (۱۳۰۶ لمريز) کال کې چاپ شو. انيس د وخت د پوليسو رژيم "د سرخ پوشو" غلو او جوارگرو په نامه تر نېوکو لاندې ونيو. په پايله کې يې د انيس اداره وتړل شوه او چلوونکی يې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انيس مسؤول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بيان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توگه يې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسيم سحر، ندای خلق، انگار، وطن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس، نیلاب او ... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. ددې ترڅنګ د ۱۳۴۱ – ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هېواد کې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې یوې خپله تګلاره او نشراتي مشي لرله.

پر ۱۳۸۱ لمریز کال په هېواد کې د موقتي او ورپسې د انتقالي اداري له راتګ وروسته د بیان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمین شوه. په دې بهیر کې زيات شمېر خپرونې، خبري رسنۍ، راډیو ګانې، تلویزیونونه او نورې وسیلې رامنځته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصویب شو او په دې توګه یې د بیان او د مطبوعاتو ازادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېواد کې شاوخوا پنځه سوه خپرونې، زیات شمېر راډیوګانې او شخصي تلویزیونونه او همدارنګه د لسو په شاوخوا کې خبري رسنۍ په فعالیت بوختې دي.

د متن لنډیز

مطبوعات د یو ولس د ویښتیا او بیدارۍ ننداره ده. د رښتینو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپیر دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ویل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړیو ته رسیدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله ییزه توګه اوږده مخینه لري. سید جمال الدین افغان له هېواده د وتلو پرمهال امیرشېرعلي خان ته د یو شمېر سلا مشورو په لړکې د شمس النهار په نامه د یوې خپرونې د رامنځته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختیایي بهیر پیل کړ. د امیر شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پیل کوې. د مطبوعاتو بهیر په هېواد کې کله غړند او کله هم د یو زور او قوت په ځېر راځرګند شو. په بېلابېلو رژیمونو کې یې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بیان او مطبوعاتو ازادي تضمین شوې ده. زیات شمېر خپرونې، راډیوګانې، تلویزیونونه، خبري رسنۍ، برښنایي رسنۍ، انټرنیټ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویب پاڼې فعالیت کوي اود خلکو ارمانونه او هیلې څپروي. د یادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات باید ټولنه یو سالم لوري ته رهنمايي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفادارې وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعالیتونه

۱ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنیو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ – یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته، چې ولې رسنیو ته د یو دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کیږي، ځواب ووایي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

۳ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تګلوری" تر نامه لاندې په ازاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنیو رسالت او دنده څرګنده کړي او وروسته دې د هغو رسنیو په اړه خبرې وکړي چې پېژني یې. یو تن دې د غونډې د منشي په توګه د بحث عمده ټکي او پایلې له ځانه سره ولیکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

۴ – یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د بیان د ازادۍ د اړتیا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بیان د ازادۍ په اړه خپل نظر څرګند کړي چې ایا د بیان ازادي څه محدودیت هم لري او که نه؟

۵ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنیو د تاریخي بهیر او پراختیا په اړه خبرې وکړي.

۶ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د یوې جریدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي. پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوندې ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندي پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لرزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی
خوشحال خټک

نيکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کړي.
((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

په مخکنیو ټولګیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کیږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان ترکتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب ، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کیږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهیږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې دمخه چې ترکیب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړ یو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکیبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاو و قاعدې پکې بیان او څرګندیږي. په نحوه کې نحوي ترکیبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نیول کېږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کېږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وایي.

نحوه په ټاکلې ژبې کې د ګرامر د یوې برخې په توګه او په یوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکیب د یو ځای کېدو طریقه، ترتیب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانګړتیاوې څېړي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یو ځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري.

څنګه چې د نحوي څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یو توکی یا یوه برخه ګڼل کېږي. لکه "هلک ولوېد." دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه یې "هلک" د جملې مبتدا (فاعل - مسند الیه) او دویمه برخه یې "ولوېد" د جملې خبر (فعل-مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلک" سره ځینې کلمې، چې نحوي رابطه سره ولري، یو ځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلک" له خپلو اړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:

ښه هلک، یو ډېر هوښیار هلک، یو غښتلی تکړه هلک ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې له "هلک" سره د مبتدا په توګه راغې. دې ته "ترکیب، غونډ یا عبارت" وایي. همدارنګه له "ولوېد" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسند" دی، یو شمېر نورې کلمې یو ځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوېد. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بېځایه ولوېد." د جملې دویمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمي ترکیب کې ګورو چې "هلک" د ترکیب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره یو اسمي غونډ بلل کېږي. په دویمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکیب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکیب (غونډ) ورته وایي. اسمي او فعلي دواړه ترکیبونه په ځانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولای. یوازې د یو غونډ په راوړلو معنا نیمګړې پاتې کېږي. ترکیب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنا او جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.

ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګنل کېږي، مګر توپیر یې دادی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه څرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو:

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګېږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.

په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو وېشل کېږي.

اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.

اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب او نورو وېشل شوي دي.

فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالېږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاحګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکي دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا یو ادبي خوند او رنګ هم لري. په ژبه کې دا ترکیبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، یعنې نحوي ترکیبونه او ژبنی اصطلاحګانې یو تر بله توپیر لري.

اصطلاحګانې یو ډول ژبني ترکیبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول څرګندونو ته ویل کېږي. اصطلاحګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکیبونه دي. ددغو ترکیبونو برخې دومره ثابتې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.

اصطلاحګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړېږي چې د کوم ټاکلي مطلب د څرګندولو لپاره ورځنۍ کار واخیستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ویونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتیا پرمهال د جوړ شوي ترکیب په توګه کارول کېږي. پخپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، مګر مجازي معنا ترې اخیستل کېږي. لکه:

لور په لوټه تېره کول، اوبې په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پښه نیول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځاییدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او وری، د لستوڼي مار، د غاړې غور، د شړومبو مچ.

اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:

۱_ ثابت داخلي ترکیب چې په ګډه یو عمومي معنا او مفهوم څرګندوي. په اسمي او فعلي ترکیبونو کې یې اهمیت یو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکیبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو ښخه توپیر لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکیبونو کې له ټولو ترکیبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.

۲_ اصطلاحګانې له هغو توکو څخه جوړېږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.

د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه یعنې هر یو توکی یې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بیا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي. ځکه "لار وهل"کې د تګ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳_ له ترکيبونکو توکو څخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

۴_ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره ويناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دې کړه دوه کوره. دکبر کاسه نسکوره ده.

۵_ اصطلاحګانې ټکي په ټکي نه ژباړل کيږي.

۶_ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

۷_ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانګړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

۸_ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړيږي.

۹_ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړيږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. دکلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کيږي. ترکيب او اصطلاح دکارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کيږي او اصطلاحګانې رامنځته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګړې او ټاکلې معناګانې لري. اصطلاح د يو مطلب د بنه بيان لپاره کارول کيږي. ترکيبونه او اصطلاحګانې د يوې ژبې د فرهنګ د بډاينې څرګندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هر يوه ډله دې په وار د کلمې، ترکيب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې يې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاحګانو او د هغې د پانګې او ژبنې ارزښت او بډاينې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاحګانو يو لست پر تخته وليکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې ياداشت کړي.

۴ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بيان کړي.

۵ـ د جملې او ترکيب ترمنځ څه توپير موجود دی او په پښتو کې ترکيبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

۶ـ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ يو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه يوه موضوع وټاکي. د هغې په ليکلو کې دې اصطلاحګانې وکاروي. د ليکنې په پای کې دې يو شمېر اصطلاحګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ويل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصیده: شیخ اسعد سوري

په پخوانیو ټولګیو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. مثنوي، بولـله (قصیده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصیدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصیدې پر مخینه غږېږو. تر دې دمخه چې قصیده وپېژنو، ښه به دا وي چې شیخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبیاتو کې یې قصیده د لومړنۍ معلومې قصیدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصیدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

ـ تاسو څه فکر کوئ چې د یوې قصیدې د بیتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

پټه خزانه له "تاریخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د لیکوال، شیخ کټه په حواله لیکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنۍ په دربارکې د درناوۍ وړ یو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ۴۲۵ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوري سره یې جګړه ونښته، نو امیر یې د آهنګرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته یوړ. امیر محمد سوري له ډېره غیرته په بندکې مړ شو. شیخ اسعد سوري، چې د امیرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ یوه بولله وویله.

بولله یا قصیده هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لومړي بیت له قافیې سره یوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولی بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاینې، ویرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانېږي. قصیده معمولا په تشبیب پیلېږي. تشبیب د قصیدې لومړني بیتونه دي چې د قصیدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ویل کېږي. له تشبیب وروسته په قصیده کې اصلي موضوع په تفصیل سره بیانېږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پیداکېدو د مخه د پښتو د لومړۍ قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پیداکېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړکې د پښتو معلومه لومړۍ قصیده هم تر لاسه شوه. دغه قصیده د شیخ اسعد سوري قصیده وه چې د امیرمحمد سوري په مړینه یې ویلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزني کې ددې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچهانو د خوښۍ غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې تودې شوې وې. د خپګان او غم پر مهال هم ویل کېدې او دومره سوز او ګداز به په کې موجود و چې د کاڼو زړونه به يې هم ویلې کول. کله ناکله به يې ځوانان د جګړې په ډګر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاریخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پړاوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې دروا خلئ چې د موضوع له مخې يې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوریانو او سوریانو په پېر کې که څه هم پښتو قصیده د پاچهانو د مدحې او ستاینې په خدمت کې ولاړه وه، خو بیا يې هم پښه له پښتني چاپېریاله بهر ايښې نه ده. د شیخ اسعد سوري قصیده له هغو قصیدو څخه ده چې ساری يې موږ په هغه وخت کې نه وینو. د غوریانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریځ خپل کړی دی.

د شیخ اسعد سوري په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه بریښي.

نوموړې قصیده په لاندې ډول ده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هرګل چې خاندي په بهار
هر غټول چې په بیدیا غوړېده وکا
رېژوي يې پاڼې کاندي نار په نار*
ډېر مخونه د فلک څپېړه شنه کا
ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
د واکمن له سره خول پرېباسي مړ سي
د بې وزلو ويني توی کاندي خونخوار
چې له برمه يې زمري رپي ځنګلو کې
له اوکوبه يې ډاري تېرو جبار
هم يې غشی سکني ډال د زوبلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان ځني ځغلا کاندي په ډار
چې یې ملاوې نه کرېږي په غښتلیو
دا فلک پر وکا څه کاري ګذار؟
په یوه ګردښت یې پرېباسي له برمه
نه یې غشي، نه لیندۍ وي نه یې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندي اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ویرژلو، لور نه کړې په زړه کراړیه
پر نتلیو اوروې د غم ناتار
هېڅ روغى مې په زړه نسته ستا له ځوره
بېلوې په ژړا ژړ مین له یار
له تېریو * دې اوښې څاڅي له اوریځو
چیني ژاړي په ورت ورت ستا له شنار
نه به لاس واخلې له ځوره نه به لورې
نه به ملا کړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېچا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مین له بل مینه
نه به درملې تپونه د افګار
ستا له لاسه دې پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته تپي زړونه په ځار ځار
کله غوځې کاندې مراندې د زړګیو
کله تېر باسې وګړې هوښیار
کله تکې واچوې پر نازولیو
کله څېرې کړې ګرېوان د نمنځې چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله غورځوې واکمن له پلازونو
کله کښېنوې په خاورو کې بادار
زمونږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر په لاس د میرځمنو
انتقال یې وکړ قبر له بل وار
په سماو* یې ودان آهنګران و
په تیکنه و پر درست جهان اوځار
د محمود د ژوبلورو په لاس کښېوت
چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
ننګیالیو له قید مړینه ده ځکه:
سه * یې والوتله هسک ته پر دې لار
تر نړۍ یې غوره خاورې، هدیره کا
د زمریو په بېړیو * کله وي څوار
په دې ویر د غور وګړي تور نمري * سول
په دې ویر، رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره څاځي رڼې اوښې له دې غرونو
دا کرونګی * ساندې لي په شور هار
نه هغه زرغا د غرونو، د ښېدیا ده
نه د زرکیو په مسا دی کتهار
نه غتول بیا زرغونېږي په لاښونو
نه بامي بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه رادرومي غور ته بيا جوپې د شار
د پسرلي اوره تودې اوښې توينه
مرغلرې به نيسان نه کړي نثار
دا په څه چې (محمد) ولاړ له نړيه
په ويرنه يې سو غور ټول سوګوار
نه ښکارېږي هغه سور د سور په لتو
نه ځلېږي هغه لمر پر دې ديار
چې به نجليو په نڅا پکې خندله
چې به پېغلو کا اتڼ کتار کتار
هغه غور په وير ناتار د واکمن کښېوست
هغه غور سو د جاندم غوندې سور اړ
لاس دې مات سه ای فلکه چې دې وکا
محمد غوندې زمری د مړيني ښکار
شين زړګی فلکه! ولې لا ولاړ يې؟
اې د غور غرونو په څه نسوئ غبار؟
مځکې! ولې په رېږدلو نه پرېوزې؟
لاندې باندې سه! چې ورک سي دا شعار:
چې زمري غوندې واکمن ځي له جهانه
چې څوک نه کړي په نړۍ باندې قرار
سخ په تا ای (محمده) د غور لمر وې!
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
ته پر ننګه وې ولاړ په ننګ کې مړ سوې
هم پر ننګه دې په ننګه کا ځان جار
که سوري دې په تګ وير کاندي ويرمن سول
هم به وياړي ستا په نوم ستا په تبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم په تا دې وي ډېر لور د غفار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.

*تېرى: تيرى، تعدى، ظلم او تجاوز

* سماو: سم، درست، راست

* سه: ساه

* ببړيو: زولنې

* تور نمري: سياه پوش

*کړونگى: ځړوبى

سور: خوشحالي

سور: د قوم نوم دى

سار: ساري، بېلګه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيليږي. تشبيب د قصيدې لومړنې بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته پر ورته موضوع پيليږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو څرګندېږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلي وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بولله ګڼل کيږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر څو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دویمه ډله د مثنوي، دریمه د رباعي او څلورمه د قصیدې په اړه معلومات له بېلګو سره ولیکي. بیا دې یې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبیب په اړه دې څرګندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصیدې له مخې ولولي.

۳ـ یو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شیخ اسعد سوري د قصیدې د متن اصلي ویرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې په پورته قصیده کې د شیخ اسعد سوري ملي او ټولنیز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکیبونه وګوري او ودې یې لیکي.

۶ـ د ترکیب او جملې پر توپیر دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کښېږدي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبیاتو ته د قصیدې او د نظم د نورو بڼو د راننوتلو بهیر په ډېر لنډ ډول وڅېړي او د یوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا داده چې څوک یې پر رښتیا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېريال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره يو ځای ټاکي. انسانان په کلو، بانډو او ښارونو کې اوسيږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په يو ډول نه يو ډول اغېز کوي، چاپېريال ورته وايي. الوتونکي، څاروي، د سيندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بيدياو و ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسيدو چاپېريال لري. په ځينو حالتونو کې يو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېريال له رنګ سره يوشان کړی. موخه يې له زيان څخه د ځان ژغورل او پايښت دی. تر ټولو اړينه داده چې چاپېريال بايد د ژوند ټولې اړتياوې په داسې توګه تامين کړي چې موجوديت او دوام يې له ګواښ سره مخامخ نشي.

څنګه کولای شو د خپل چاپېريال اړين توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو؟

د ژوندکولو ځای ته چاپېریال وايي. په دې کې د یو ژوندي موجود شاوخوا ټول شیان او توکي چې په یو ډول نه یو ډول یې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېریال کې د هغه کور، دکور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سیندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هریو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقیم او غیر مستقیم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زیاتیږي. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمریزکال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زېږي او شاوخوا ۱۴۶ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زیات زیاتوالی رامنځته کیږي. د نفوسو دا زیاتوالی پر چاپېریال اغېزکوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتیا لري؛ اوبه اوخواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتیا لري او په سلګونو نورې داسې اړتیاوې. په داسې حال کې چې د چاپېریال یو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زیاتیږي او موجوده اندازه یې د لګښت له مخې پای ته رسیږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که وهل شي او نور یې پر ځای کښېننول شي)، کاني زېرمې، کرنیزې ځمکې او نور.

په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژوندیو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړیکې لري. دا اړیکې د ژوند چاپېریال ته ډېرې اړینې دي. د ایکو سیستم دا اړیکې څېړي. هغه سیستم چې د ایکو سیستم (Eco System) څېړي، د ایکولوژی (Ecology) په نامه یادیږي.

د چاپېریال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسیدونکو د اندېښنې وړ ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېریال ورځ په ورځ ککړیږي او د ژوندیو موجوداتو ژوند ته ګواښ رامخته کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې تکنالوژۍ پر پراختیا او د نفوسو د زیاتوالي له امله په ځمکې او هواکې دککړتیا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتیایي رپوټونو له مخې د همدې ککړتیا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ببلا بېلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول یو بل ګواښ دی چې چاپېریال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زېږوي.

د اوسني پېړیوه بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتیا ده. دا ستونزه د تکنالوژۍ او صنایعو په پرمختګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د ډېرو سکاره او تېل انرژي توليدوي. ددې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او زهرمې ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له ګواښ څخه ژغوري. ځنګلونه، چې پخپله يو ه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنګلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له ګواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغې کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترګواښ بلل کيږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانګړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېرياله، کور، څخه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنګلونو او په هغې کې د شتو ژوو ساتل او د هغوی حمايت، له اوبو څخه په ټاکلې اندازه ګټه اخيستل، د هغو توکو لږکارول يا نه کارول چې لوګي يې هوا ککړوي او ډېرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توګه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنګلونه او دريابونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنې لګښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کيږي. له دې امله بايد د هغې په لګښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو دګټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. ددې ترڅنګ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توګه هم پخپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوګنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالګي کښېنوو، ونې او ځنګلونه ونه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، اسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ چاپېریال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د چاپېریال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه ولیکي او د یو وړاندیز په توګه دې چمتو کړي. بیا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحید کړي او د یو بشپړ وړاندیز په توګه دې ولیکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د چاپېریال د پای ته رسېدونکو او ناپایه توکو نومونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخیستل شي.

۴ـ ځنګلونه د چاپېریال په ښکلا او پایښت کې څه رول لري؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

۵ـ په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات یو له بله څه اړیکې لري. دا اړیکې په چاپېریال څه اغېز اچوي؟ یو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل یو دې د ناژوندیو موجوداتو نومونه واخلي او ودې وایي چې دا اړیکي کوم سیستم جوړوي او څنګه؟

۶ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار یا ښوونځي د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خپل وړاندیزونه په منظمه توګه تنظیم او ترتیب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړاندیزونه له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو دويمه تاريخي دوره

په مخکنيو ټولګيو کې مو پر ادبياتو خبرې کړې دي. شفاهي يا ولسي ادبيات مو له ليکلو ادبياتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبيات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځته شوي دي. هره يوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبياتو په هينداره کې نورو ته ورښيي. د شفاهي ادبياتو پېل نشي څرګندېدای، خو ليکلي ادبيات هرو مرو له يو تاريخي پړاو سره تړاو لري. پښتو ليکلي ادبيات ډېر لرغوني دي. تاريخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، ځبېښاک او نيواک د هغې زياتې بېلګې تر خاورو لاندې کړې دي. که موږ د ليکلو ادبياتو په اړه خبرې کوو، نو بايد کره لاسوندي يې ولرو چې له بده مرغه زيات شمېر يې په لاس کې نشته. بيا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبيات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ يا کلاسيکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبياتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ يا دويمې تاريخي دورې

غږېږو.

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره، چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمايي پیلېږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو درېو لسیزو پورې رارسېږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکېږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پیداکېږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه داده چې بشپړ او مکمل ادبي اثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د اثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خېژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند اثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي. ددې خبرو معنا داده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلېږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړۍ دویمه نیمايي ښوول شوي او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. دا کسان بیا د دولسمې پېړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او دده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو اثار لیکي او ژباړي او ځینې نورکسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او دده پر پیروانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

د لسمې او یوولسمې هجري پیړیو په ترڅ کې د روښانیانو، اخوند درویزه او دده د سبک پلویانو او هم د همدې زمانې د ځینو مبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او لیکوالو اثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې یو رنګي لري. موضوعات یې هم تر ډېره سره یو شی دي.

که څه هم اخوند درویزه له روښانیانو سره مخالفت درلود، ده او دده ځینو پلویانو د روښانیانو پر ضد لیکنې هم کړې دي، خو هغه لیکنې له ځینو شخصي او نظریاتي اختلافاتو رازیږېدلي دي. دغسې اختلافي لیکنې د بېلتانه د یوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو اثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانیانو او اخوند درویزه دواړو په اثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په څېلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکیه، د زړه سپېڅلتیا، د اسلام د مقدس دین د اساساتو بیان، د اسلام د مقدس دین د لاربنوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصایح او نور دې ته ورته مطالب ددې درې واړو ډلو له خوا په ژبارل شوو، لیکل شوو او پنځېدلو اثارو کې لیدل کیږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو درې واړو ډلو اثار په یوه پړاو کې و څېړو او د دویمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کښېږدو.

د دویمې دورې په دې پړاو کې د ادبي اثارو د زیاتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر یو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې او کتاب لرنې له دود سره مینه ښوده. حال داچې تر دې پړاو دمخه د لومړۍ دورې د اثارو ځینې دګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځینو تذکرو تر موږ رارسولي دي.

ددې پړاو اثار له شکلي پلوه نیم منظوم، منظوم او منثور دي. د نیم منظوم، مسجع یا مقفی نثر د لیکلو دود همدا مهال د بایزید له خوا پیل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو په منثورو اثاروکې پر نورو سربیره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د یادولو وړ دي. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کېدای شي. د اخوند میا داد په نثرونو کې دده "نورنامه" نیم منظوم سبک پالي، خو په دیوان کې یې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافیې ته پام کوي.

که ددې پړاو اثار د هنري ځانګړتیاو و له مخې د لومړۍ دورې له ځینو بېلګوسره پرتله کړو، نو د پرمختیا څرک پکې نه لګیږي. باید و وایو چې ددې دورې زیاتره اثار عرفاني دیني او اخلاقي مسایلو ته بېل شوي دي. په ځینو وختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او لیکوال د نظم د شعریت خواته ډېر پام نه کوي او هیله یې دا وي چې د خلکو د زړه کړې په موخه خپل اثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.

په دې پړاو کې عرفان د یوه مسلک په توګه پښتو ادبیاتو ته لار پیدا کوي او د عرفاني اثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاریخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاڼو رااېستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. ددې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کیږي. په دې شعري ځېلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانګې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو لګولای. په دې پړاو کې ددغو دریو نوو ځانګو شتون د پښتو په شعري ځېلونو کې د پراختیا یو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنۍ فرهنګ له اسلامي فرهنګ سره خورا زیات نژدې شو او د اسلامي فرهنګ ډېرو اساسي مسایلو ته یې لاره پیدا کړه. ډېرې اسلامي، دینې او عربي فرهنګ ته ورته کیسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم اثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانګړتیاوې نه لري. ځینې مهم دیني او فقهي اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کیداني، قصیده بردیه، قصیده سریاني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. ددې ترڅنګ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي اثارو څخه په ګټه د دیني او شرعي اساساتو ځینې مهم بیانونکي کتابونه په پښتو کې په تحقیقي ډول ولیکل شول. لکه مخزن، نافع المسلمین، فواید شریعت او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو لکه پارسي، پښتو، عربي او هندي سره اشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم اثار لیکلي دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتنو لیکوالو تړاو ځینې څرګندېږي. د پښتو ادبي تاریخ د دویمې دورې لومړی پړاو د پورته ځانګړتیاوو په لرلو سره یوه بل پړاو ته ننوزي.

ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور ددې پړاو شاعران او لیکوال بلل کیږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او دده د پیروانو زرین پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو ټولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که و وایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په اثارو کې د هغه د شعرونو د کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیری او سواتنامې نومونه یادولای شو.

خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تالیف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جریان تر اغېز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري وړتیا په زور یې

یوه نوې لاره غوره کړه چې نه دده د زماني روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړتیاوې لري.

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخیز شو. د ختیځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کوونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. ددې سبک د پیروانو په اثارو کې رندانه، صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاینه او نورې موضوعګانې شته. یوه عمده ځانګړنه یې داده چې پښتني روحیه، پښتني احساسات او د پښتو خپل کره وره په کې بیان شوي دي. په دې سبک کې ټولنیز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنیز، سیاسي نظام او فرهنګي بهیر په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخیل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځینې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کیږي.

د پښتو د ادبي تاریخ په دویمه دوره کې د خوشحال خټک، دده د کورنۍ هستونې او دده د سبک د پیروانو اثار موږ ته د یو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتو شعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنیزې بېلابېلې موضوعګانې پکې راوړل شوې. تاریخي پېښې، له هېواد سره مینه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځته شوي چې په تېرو پړاوونو کې یې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتنو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښیګڼې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غوري دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځینې اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال خټک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځته کوونکی دی. دده د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پیروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، گوهر خان خټک، بي بي حلیمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خلیل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و.

لکه چې دمخه مو وویل، یوولسمه پېړۍ د پښتو ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره یوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو یې لیکنې وکړې او شعرونه یې وویل. که موږ د یوولسمې پېړۍ په بهیر کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې اثار رامنځته شوي چې د سیمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په یوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مینې او زیاتې عقیدې ورته (بابا) وایي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو ځانګړي سبک خاوند دی. دده سبک د خپلو ځانګړتیاو و له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زیات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. ددې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې اشنایي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او ددې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلی دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیايي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین دکندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او ناروا وې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه دګرګین په وړاندې د ولسي پاڅون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور، نازو انا، زوی، شاه حسين او لور، زينبه د پښتو ژبې شاعران وو. ربدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې ليکوال محمد هوتک، يار محمد هوتک، ملا محمد يونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجی او په لسګونو نور ددې دورې وتلي شاعران او ليکوال دي.

په دې مهال کې زيات شمېر پښتو اثار او تاليفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال يو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو د لرغونې او د هغه د خپل مهال زيات شمېر پښتانه نارينه او ښځينه ليکوال او شاعران او د هغوی د ليکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحريري تاريخي حماسو ليکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبياتو يو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثارو کې رزمي او جنګي مسايل په حکايتي او داستاني ډول بيانيږي. په دې دوره کې يو شمېر حماسې ايجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جګړه د محمود افغان او نيول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. ددې حماسو ليکوال په ترتيب سره ربدی خان مومند او محمد امين سرپرېکړی دي. شاه حسين هوتک د محمودنامې په ليکلو ربدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهۍ په دوران کې ادبي دربار رامنځته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د اثارو پر تاليف او ايجاد سربېره د انعام ورکول هم پيل شول. د همدې کورنۍ په هڅونې ډېر شمېر اثار په پښتو ژبه تاليف شوي دي. تحريري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانيو ادبياتو کې د حماسې ځينې مذهبي نمونې شته، خو تاريخي بشپړې حماسې د همدې پاچهۍ د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې رامنځته شوي چې زموږ د ولسي شعر برخه يې بډايه کړې ده. همدارنګه په دې پړاو کې د پښتو د ليکلي ادب ځينې موضوعات له فولکلور څخه اخيستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او يا د "اوښ او سوې" کيسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې يې نظم کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې روحیه د خوشحال خټک د پړاو په پرتله ښه ځرګنده شوې ده.

که له پورته یادونو وروسته شو په دې پړاو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختیا نه ده موندلې. ددې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دي چې ترمخه په کې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. ددې پړاو په اړوندو اثارو کې د نثر کتابونه شته چې لیکنې یې پخې، خوږې او د کندهار له ګړدود سره سمې وې.

د یو ولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب ادا کول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې ددې سبک عمده خصوصیات وو. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمینو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته یې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحمید مومند و. حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو ښه ماهر و.

که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حمید مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ اېښودونکی دی، خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي ښه خپل کړي وو. دده شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللې. ډېرو پښتنو شاعرانو د حمید د سبک پیروي کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو ادبياتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتيږي چې په پښتو کې ددغه سبک پيروي په پښتونخوا کې پيل شوه، په کندهار کې يې وده وکړه او په هند کې يو شمېر اوسېدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړۍ ته ورسوله او اغېزو يې تر معاصرې دورې پورې پايښت وموند. حسين، قلندر، خانګل خليل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سليم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شيدا، محمد بياض، نورمحمد نوري افغان او يو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پيروان او نژدې هر يوې د ديوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سيمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پيروي دود شوې وه. سيد غلام احمد يا غلام جان پاچا، ميرزا حنان بارکزی، صديق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقی، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور ددې سبک پيروان وو او زياترو يې پر همدې سبک شعرونه ويلي دي.

په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک موسس عبدالحميد مومند او بشپړوونکی يې کاظم خان شيدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کيږي. ددې سبک پيرو شاعران ټول غزل ويونکي شاعران وو. ځينو پکې مثنوي هم ويلې. د اشعارو موضوع يې زياتره د مينې او عشق بيان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنيز او تاريخي پېښې پکې هم بيان شوې وې. ددې سبک د پيرو شاعرانو د اثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. ددې سبک زياترو پښتنو شاعرانو ښکلي، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسوللي شعرونه ويلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، ددويمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبياتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی. د کورنۍ

له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منلو وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو گرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانگړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنگه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنگ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې څخه و. حافظ گل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملگری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم اثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې دمخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. ددې پېر په اثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره ددې ځرگندوونکې ده چې پښتانه دمخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادۍ ښوونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه.

د ادبي تاریخ دورې په کرونولوژیک ډول د پېړیو یا کلونو یا د سیاسي رژیمونو او پاچهیو د رامنځته کېدو یا رانسکورېدو له مخې نه تنظیمیږي، بلکې دا دورې د ادبي اثارو او ادبي پدیدو د ودې او پراختیا شرایطو او هم ددغه پدیدو شکلي او موضوعي ځانګړتیاو و ته په پاملرنه تنظیمیږي. له دې امله دا اړینه او شوني نه ده چې یوه ادبي دوره دې پای ته ورسیږي او سمدلاسه دې بله وروسته پیل شي. یوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختیا پړاو ونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کیږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې یوه ادبي تاریخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پیل شي.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو د تاریخ دویمه دوره، چې منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمایي پیلیږي او د څوارلسمې هجري پیړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې رارسیږي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته، چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې پر اخوند درویزه او دده په پیروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسیږي او ځای یې دریمه ادبي (معاصره) دوره ونیسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو اثاروکې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربیره یوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کیږي.

په دویمې دورې کې بل زرین ادبي پړاو د خوشحال خټک او دده د پیروانو دی. خوشحال خان خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و، چې که و وایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره دګاوندیو ژبو له ادبي زمینو څخه

پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شو و موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختیزې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کوونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لاریې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پراو کې یې څرک نه لیدل کېږي.

رحمان بابا د دویمې ادبي تاریخي دورې دیو بل پړاو مخکښ و. دده سبک د خپلو ځانګړتیاو و له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پېرونو کې ټاکلی دریځ لري. د هوتکو د پاچهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو اثار او تالیفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو لرغوني او د هغه مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي. د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. د یو ولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي

ژبې يو شمېر او سيدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانگړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعگانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانگړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنگ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانگړتياوې ددې سبک عمده ځانگړتياوې وې. دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله.

احمدشاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنگ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پير محمدکاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمدکاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمدکاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو لومړنی گرامر دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

۱ـ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې تر شا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبياتو د دويمې تاريخي دورې د لومړي پړاو، دويمه ډله دې د همدې دورې د دويم پړاو، درېيمه ډله دې د درېيم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانگړتياوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولگي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظريات دې توحيد کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثیل کړي، چې ګوندې له رادیو او تلویزیون څخه خبرونه یا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېنېږدي. د هغوی ښې برخې دې وستایي، نیمګړتیاوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

۴_ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د یوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقیقو لپاره خبرې وکړي.

۵_ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رڼا واچوي.

۶_ پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه دکورنۍ د اهمیت او د هغوی دکارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۷_ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک ځینې ځانګړتیاوې دې په ګوته کړي.

۸_ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زینب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

۹_ دوه تنه زده کوونکي دې پښتو ادب ته د هوتکیانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

۱۰_ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

۱۱_ یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

۱۲_ زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د دویمې ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅېړي، د هر پړاو ځانګړتیاوې، مشهور تالیفات د هر پړاو اړوند لیکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لنډ ډول د پښتو ادبیاتو د دویمې تاریخي دورې د څلورو واړو پړاوونو د ځانګړتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنيز ژوندکې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. يوه کورنۍ له مور، پلار او اولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. همداکورنۍ دي چې له مجموعې يې ټولنه جوړېږي. په ټولنې کې ښځې او نارينه، دواړه شته. له يوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارينه يوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د يو له نشتوالي پرته بل نيمګړی دی. همدا راز نارينه اوښځې لکه د يو مرغه دوې وزرې دي. که يو مرغه په يو وزر الوتنه نشي کولای، يوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارينه او ښځو ته يو شان اړتيا لري.

د ښځې له شتون پرته به يوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د ټولنې نيمايي برخه ده. ارزښت يې له نارينه وو سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بريالي نارينه تر شا يوه ښځه شتون لري. وايي: "ښځه په يو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډيوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارينه سلاکاره ده؛ ښځه روغتياپاله ده؛ ښځه د مينې او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې ښځه د نارينه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارينه ژوند نيمګړی او له رنځ او کړاو ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلې دي. د تاريخ په اوږدو کې هغه د محروميت او مظلوميت يوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د يو جنس په توګه کار اخيستل شوی، نه د يو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنيو حقونو څخه بې برخې شوې دي. ددې لامل دادی چې افغانستان يوه سنتي، ترلې او قبيلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سيوري لاندې راغلي دي. په دې توګه ددې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنی ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاريخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زيانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه وراره شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارينه راغلی، ښځو تر هرچا دمخه او ترهر چا زيات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره ښځه نه ده تسليم شوې. ښځو اتلولۍ ښودلې او خپل شهامت يې له لاسه نه دی ورکړی. پرهېواد د پردو د يرغل پرمهال د نارينه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته يې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس ورې. که نارينه ټپي شوی، د هغه پالنه يې کړې، له هغوی سره يې ورځنيو کارونو ته اوږه ورکړې او ددې ترڅنګ يې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارينه پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي شخصيتونو ترڅنګ ښځو په ټولو يادو برخو کې خپله ورتيا ښودلې او د تاريخ په پاڼو کې يې نومونه په زرينو کرښو ليکل شوي دي. ددې نومياليو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الایي، غازي ادې، مېرمن عینو، د میوند اتله ملالی، ناهید او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاریخ په دې پړاو کې ښځو خپل غږونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دریځ د پیاوړتیا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابینې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو څوکیو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کاندید کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارینه ورونو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رایه وکاروي؛ په ښوونځیو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړو زده کړو په موسسو کې زده کړه او یا تدریس وکړي. لنډه داچې اوس ښځو ته تر پخوا زیات په ټولنې کې د خپل مسؤولیت اوندو د پرمخ وړلو لپاره زمینه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې دمخه ورته ګوته ونیول شوه، په هېواد کې د یو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بیا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تریخ دی. د خپلو نارینه خپلوانو د بدو دروند پیټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنیو ترمنځ د لانجو او نانډریو د له منځه وړلو لپاره د یوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کیږي. په ځینو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړایستل کیږي، د مېړه له مړینې وروسته د مېړه د کورنۍ له یو نارینه غړي سره، که زوړ وي یا کوچنی، بیا واده ته اړ ایستل کیږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هوارېدو ته یې زیات کار او زیار ته اړتیا شته. دا کار او زیار یوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، باید نارینه تر ښځو زیات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبوي، چې په دې توګه په پای کې یوه هوسا، نېکمرغه، خوشاله او له هره اړخه یوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډیز:
ښځې په ټولنې کې له نارینه سره یو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نیمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به یې وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. هیڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه به یو ګوزڼ وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهیږي. په ټولنې کې د ښځو د دریځ لوړولو لپاره ډېر کار او زیار ته اړتیا ده. داکار یوازې د ښځو دنده نه ده، نارینه باید تر ښځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانیزي.

فعالیتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

۴ـ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکي لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېريال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه يو مخ ليکنه وکړئ.

د "ښځو تعليم" او "د وطن مينه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم يې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعليم

ويلی شي چې که يو نارينه تعليم وکړي، نو يو کس تعليم يافته شي او که يوه زنانه تعليم وکړي، نو يوه کورنۍ تعليم يافته شي. نبي عليه السلام فرمايي، علم پر هر نارينه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وايي موږ په ښځو نوکري نه کوو، چې سبق پرې ووايو. خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بينايي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدل شي، دغه شان په تعليم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعليم هغه ډال دی چې د انسانيت تحفظ کوي.

پوهان وايي د مور غېږ ورومبۍ مدرسه ده، خو زه وايم چې دا مدرسه نه، بلکې يونيورسيټي (پوهنتون) ده. څنګه چې يونيورسيټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د تمامو علمونو ابتدا کيږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به خومره څلند وي او چې د جهالت په تيارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به خومره تت وي؟ "رفعت پروين"

رفعت پروين

رفعت پروين د ۱۹۴۹م. کال د سپتمبر په مياشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې يې په ښوونځي او لوړې زده کړې يې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادريس څخه کړې. رفعت پروين د پښتو او اردو ژبې ليکواله ده. ليک يې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم يې پکې ځای کړی دی. زياتې پښتو افسانې يې ليکلې دي.

د وطن مینه

زموږ په وینودې تازه شي وچ بوستان د وطن
یوځل دې ځار په معشوقې شي عاشقان د وطن

چې ترقي د قام وطن د ځان زینت وګڼو
خوب د غفلت نه دې بیدارې شي زنان د وطن

نسلونه واړه آینده به محبان وي د قام
که په بیدارو پیو لوی شي فرزندان د وطن

خویندو د خدای لپاره پاځئ دادی وخت د همت
وګورئ څومره دې قومونه محبان د وطن

ځای د تعلیم دی ستا جولی ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطن

که په زهور د قومي عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مې یقین دی نور به ونشي نقصان د وطن

د قوم وطن عزت زموږه د عزت معیار دی
د سر په بیه عزت اخلي شاه زلمیان د وطن

د غافل قوم نوم و نښان په دنیا نه دی پاتې
تاریخ به هیر نه کړې هیڅیرې بهادران د وطن

ددې دنیا په مخ هغه خلک ژوندي دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژوندون شي جاودان د وطن

اخر ترڅو به بې خبر د قام له حال یو داسې
راځئ چې وکړو لږ د نورو نه پرسان د وطن

په کومه لار دي رسیدلي قافلي د وطن
چې موږ هم بوځو په هغه لار کاروان د وطن

که د قران پاک په تعلیم مو کړې سیني روښانه
وریځې د جهل به شي لرې له اسمان د وطن

سیده بشری بیګم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمنه

ښه خویونه زیات دي. هر یو یې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر درېځ او شخصیت اغېز لري. ښه خویونه سړی درنوي او سپک خویونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه یې ژغورلي یو. درواغ ویل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصیت ته زیان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حیثیت، وقار او باور راټیټوي. انسان د ټولنیز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نیک خویونه پیدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د یو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوی وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دین دی او حضرت محمدﷺ د نیکو اخلاقو د تعمیم او بشپړتیا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ په ټولنې کې د یو ربښتیني شخص درېځ څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې یوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه یو ښکلی او ښایسته ځوان، چې دوو نورو ظاهراً ښایسته ځوانانو له لاسونو نیولی و، خلیفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وویل: "ځوان خوشې کړئ او ووایئ چې څه کیسه ده؟"

ځوانانو وویل: "موږ دوه وروڼه یو. یو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نیکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولو صفتونو مشهور و. یوه ورځ د تفریح لپاره خپل یو باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدای ﷻ حکم جاري کړې."

عمر رضي الله عنه هغه ځوان ته په ترهو تندي وکتل او پوښتنه یې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصیح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمر رضي الله عنه ستاینه او درناوی یې وکړ. ویې ویل: "په خدای قسم چې رښتیا یې وویل. خو زه هم خپله کیسه درته کوم. بیا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه یو کلیوالي عرب یم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوی کې د ښه نسل یوه ډېره ښایسته جونګۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې بربښېده لکه پاچا چې د رعیت په منځ کې روان وي. جونګۍ ددې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د یوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې یې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې یې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې یې یوه ډبره نیولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بیا یې جونګۍ پر ډبرې کلکه وویشته او مړه یې کړه. کله چې مې ولیدل جونګۍ ولویده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شیخ پر سر وویشته چې جونګۍ یې پرې ویشتلې وه. د ډبرې په لګېدو بوډا سړي چیغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه یې ونیولم او تاته یې راوستم."

عمر رضي الله عنه وویل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او باید قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان وویل: "زه پر هغه شي خوښ یم چې اسلامي شریعت ټاکلی وي. خو زه یو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړینې دمخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر اوږو ایښې ده. ماته یې ویلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پړه به ستا پرغاړه وي. د اخرت پر ورځ، چې پاک خدای د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر یې څو شېبې ځوړند ونیو. بیا یې ځوان ته مخ واړاوه او ویې ویل: "ځوانه څوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې یې ابوذر ته ګوته ونیوه او ویې ویل: "دا سړی زما ضامن دی."

عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "یا ابوذره! ددې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته وویل: "هو، تر درېو ورځو پورې یې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ویې ویل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسیږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډیږي، د شریعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرینو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له ځوانانو څخه یې د دیت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت

کې خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل یې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تیګا او په تندي یې خولې روانې وې، په فصیحه ژبه یې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته یې عمر رضي الله عنه ته وویل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځایګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له ربښتینولۍ، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هیښ پاتې شول. ځینو حاضرینو وویل: "خومره ښه کار او خومره ښه ژمنه!" ځوان وویل: "آیا نه پوهیږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وایي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده، چې څوک او د کوم ځای دی. تردې دمخه مې لیدلی هم نه و، خو کله چې یې په حاضرینو کې یوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه برېښېده، رد یې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه نهیلی یې کړم، چې څوک ونه وایي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وویل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وینه دې ځوان ته وبښله، چې څوک ونه وایي احسان په چاکې نشته." بیا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ویې ویل: "د پلار خونبها له بیت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وویل: "موږ د الله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وینه وبښله او له هغه تېر شو. د دنیا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډیز:

ښه اونېک اخلاق د انسان ګانه ده. په انسان کې داسې یو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر یې بولي. صداقت، ربښتینولي، پر وعده وفا، دروغ نه ویل، مېړانه، پت ساتل، له خیانت ځان لیرې ساتل، نېکه اوخوږه وینا او په سلګونه داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه صفتونه دي چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ويل په ټولنې کې د انسان وقار راټيټوي. که يو ځل څوک په دروغو مشهور شو، نو بيا يې پر رښتياوو هم څوک باور نه کوي. يو شمېر اخلاق فردي دي، زيان او ګټه يې يوازې يو فرد ته رسيږي؛ خو يو شمېر نور بيا ټولنيز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنيزو ارزښتونو څخه ګڼل کيږي. وګورئ، په پورته کيسه کې پر ژمنې د يو ځوان وفا څومره ښيګڼې رامنځته کړې، هم يې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم يې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړۍ هغې يې اوريې خالي شوی وای او پرې عمل نه وای شوی، نو د مېړانې او احسان په څېر ټولنيزو ارزښتونو ته يې زيان رساوه.

فعاليتونه

۱ـ د پورته کيسې پيغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې يوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په وار له هغو درېو دليلونو وفا، مېړانې او احسان څخه د يو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کيسه ووايي. بيا دې د هغې روزنيز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

۴ـ په يوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه څو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصيت ته څومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه يوه مقاله وليکئ او په بله ورځ يې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکيسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وايي په يوې لويې، بې سره او سامانه دښتې کې يو سړی د اس پر سپرلۍ تېرېده. څه ګوري چې له ودانۍ او کلو باندې لېرې د بې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې يو روند ځوان په لاره روان دی. د اس والا پرې زړه سوځي او اس ورته دروي. له ځان سره يې پر اس سپروي او درومي. په يو ځای کې روند ځوان له اس والا څخه غواړي چې يوازې دی پر اس پاتې شي، ځکه د هغه پر وينا کله پر اس سپور شوی نه و او ستړی شوی و. زړه سواند سړی يې هم ورسره مني او له اس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم روند ځوان اس پر متروکه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وايي: ((ځوانه، پام کوه داکيسه په ودانۍ او ښار کې چاته ونه کړې، که نه نو بيا به څوک له چا سره ښېګڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس خښتن هغه ځوان ته وويل چې د اس د تښتولو کيسه چاته ونه کړي؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سينا وايي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د پښتو ليکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب ښکاره کوي؛ کله پوښتنه کوي او يا هم کله کومه خبره په ډېر ټينګار سره کوي. دا مسايل د ليکنښو سمې کارونې ته ګوته نيسي. د ليکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی. ليکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د ليکنښو په ارزښت او کارونې وپوهېږو.

د ليکنښو په اړه څه پوهېږو؟

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوداډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي:

۱ـ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کېږي. د ټکي او د هغه د مخکينۍ کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د يو توري ځای سپين پرېښودل کېږي او بيا بله جمله پيلېږي.

لکه: د کلتور اصطلاح پخوانۍ لرغونې ريښه لري. ددې کلمې ريښه د لاتيني ژبې د کلتورا کلمې ته رسيږي.

په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.

همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کېږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)

تر سرليک، بغلي (ځنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.

د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.

که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کښېږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)

د نېټې په ليکلو کې هم کارول کيږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ چپه پېښس ، تړونی یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کی د یو لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.

همدارنګه، د نیمګړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.

لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.

د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.

لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.

په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.

لکه: زلمي د احمد موټر، چې په نهه سوه زره افغانۍ یې پېرودلی و، ټکر کړ.

په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.

لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنګ راواخله او راځه.

د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.

یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر څخه دمخه کارول کېږي، خو هیڅکله دې له "او" څخه دمخه نه راوړل کېږي.

۳ـ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمې کولن هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کارېږي، مګر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي. لکه: له هغه علم څخه، چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنګه د دلیل او علت د بیانولو له لومړنیو کلمو څخه دمخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: موږ د خپلو ښوونکو درناوی کوو؛ ځکه هغوی موږ ته پوهنه رازده کوي.

پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.

کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویرګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره ځنډ نښه راځي، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي او څېړنيزو ليکنو کې چې کله د يو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کيږي، د هر يو د بېلولو لپاره هم ځنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه ګڼه؛ هيله مجله ۸ مه ګڼه؛ الينګار مجله ۴مه ګڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

۴_ څرګندنې ، شارحه يا د بيان علامه Colen (:): دا نښه د يوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ يعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته ورپسې بيان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه او کاميابۍ ستنې دا دي: پوهه ، روغتيا او زيار.

د يو شي د اجزاوو د ښودلو لپاره راځي، لکه: ليک نښې دا دي: ټکی، ځنډ نښه، لينده کې او نور.

د يو شي د څرګندولو او تفصيل پر مهال: روژه يو شمېر ګټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د ګناهونو د بښلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره ګټوره ده.

۵_ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کيږي او د هر ډول سواليه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د پښتو ښوونکی څه نوميږي؟

۶_ بلن نښه، غږ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کاريږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبيه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: وروڼو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زيات تعجب، استهزاء او زياتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم ليکل کېږي. لکه، غلبېل کوزې ته وايي چې سوری!!

آفرين ستا په دې غيرت او ميړانه!!!

په ليکونو، مکتوبونو او غوښتنليکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای يې "کامه" ليکل کيږي، لکه:

زما ګرانه وروره،

ښاغلی مدير صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه ليکئ:

گرانه وروره!

ښاغلی مدير صاحب!

۷ـ دش، بيان نښه يا بېلنی (Dash) (ـ) : دا نښه د يوې جملې د بېلونې لپاره ليکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره بېلوي، لکه

ـ څنګه راغلې؟

ـ ستا د ليدو لپاره.

ـ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښه د دو کلمو د بېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف ـ نحو ـ بديع ـ بيان ـ معاني ـ عروض ـ وزن ـ قافيه ټول ژبني علمونه دي.

۸ـ وړه کرښه، يا هايفن (ـ): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږدوالي په نيمايي ده. دا نښه هغه وخت کارول کېږي چې يوه لويه يا مرکبه کلمه د پاڼې د يوې ليکې (کرښې) په وروستي برخه کې راشي، نيمه کلمه ځای شي او د پاتې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نيمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې ليکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹ـ ولاړه کرښه، سلش يا بار (/): دغې نښې ته بېلوونکې يا مميزه هم وايي. په انګرېزي کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفتري ليکنو سربېره د هجري لمريز، سپوږميز او ميلادي کلونو د بېلولو لپاره کارول کېږي.

ـ د (يا) پر ځای اېښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلک / نجلی.

ـ د ورځې مياشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۱۳۸۸/۸/۲۸ ليکل شوی.

۱۰ـ لينديٰ ( ) (Parentheses) : لينديٰ يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په څېر علم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د راالوېدلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د څرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱_ غبرګې لېندۍ، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول اینبودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لېندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲_ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونو په دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لیږدوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لیږدوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳_ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، نو درې ټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د يو توري په واټن وړاندې ليکل کيږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګری او... .

۱۴ـ درې ستوري (***): دا نښې د يوې رسالې يا يوې مقالې د يوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پيل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنګه د يوې کيسې له يوې برخې يا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ـ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چيرې يو نوم يا جمله په ځانګړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې يوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: <u>ښاغلو ! دلته دريدل منع دي.</u>

۲۰ـ "اټ" نښه (@): دا نښه په انګليسي ليکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته يې د انټرنېټي ويب پاڼو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د ښودلو او ليکلو لپاره په پښتوکې ځای نيولی او په پښتو ليکنه کې راځي. لکه: curriculum.dept@moe.gov.af او نور.

يادونه: بايد په ياد مو وي چې ټولې ليک نښې له (نښو) سره جوختې اونښلولې راځي او هيڅ راز فاصله يې بايد تر منځ نه وي. که نه، ليکل نيمګړي بلل کېږي.

د متن لنډيز:

ليکنښې د يو چا پښو او لاسونو ته پاتې کيږي. د لاس يا پښو نه لرل او يا د هغوی نيمګړتيا د انسان پر فزيکي حالت مستقيم اغېز لري. ليکنښې هم همداسې درواخلئ. که يوه ليکنه ليکنښې ونه لري يا يو ليکوال د نښو په کارولو پوه نشي، ليکنه يې څرګند پيغام نشي لېږدولای. پورته مو وليدل چې د ليک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه يوه موضوع څومره اړولای شي. له دې امله په يوې ليکنې کې ليکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه يې د ليک لوستل او پر مفهوم يې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د لیک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځایونه دې زده کړي.

۲ـ هر یو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳ـ له لیک نښو پرته نورکوم نحوي بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

۴ـ معترضه جمله څه ته وایي او څنګه په جمله کې پېژندل کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

۵ـ په کومو وختونو کې له ندايي سره د پوښتنې نښه کارول کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوځای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځیر شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونیسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته لیکل کېږي. ورپسې لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبي تاریخ په غبرګه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هر یو په خپلو لیکنو او څېړنو کې د خپل مهال حالات او شرایط غبرګ کړي او تر موږ یې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو څخه د ځان خبرول له ګټې خالي نه دي. موږ په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د لیکنو او د فکر له لارو سره اشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلی او نومیالی متفکر، لیکوال او شاعر درپېژنو. هغه قیام الدین خادم دی.

ایا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ میلادي) کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالی د زرشوی په کلي کې زېږېدلی دی. پلار یې ملاحسام الدین او نیکه یې ملا علي ګل هم د خپل وخت دیني عالمان وو. ارواښاد خادم د مورني نسب لړۍ په فقیرصاحب مشهورعبدالرحمن سیلاني ته رسیږي. عبدالرحمن سیلاني د خپل وخت ستر دیني عالم تېر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. ارواښاد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدینو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علومو ګڼ شمیر کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دودیزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د دیني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دننه او له هېواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قیام الدین خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هېواد په بېلابېلو ولایتونو کې یې دندې ترسره کړي دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پیل کړه، بیا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زېري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسؤول مدیر په توګه خپلې چارې پرمخ بېولې دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډېر په زړه پورې کتابونه لیکلي او زيات شمېر ځانګړي اثار یې چاپ شوي دي چې یو شمیر یې دا دي:

د کوچنیانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو امیل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بایزید روښان، خیالي دنیا، د شریف سرګذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو ننني لیکوال، د پښتنو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، ځاروان، د څلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ۶ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتیان خوک وو، په تذکرة الاولیا تبصره، کوشانیان خوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پټی، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتنو سته او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفېسټ (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

افکار لیکلي او چاپ شوي دي.

د نوموړي ګڼ شمېر نور اثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شیانو په راز یې ځان پوه کړی و. کیدای شي د هغه د بریالیتوبونو له رازونو څخه یو هم همدا وبولو.

د هېواد په سیاسي ډګر کې قیام الدین خادم یوه فعاله ونډه درلوده. اروا ښاد خادم د حقیقت له څرګندولو سره مینه لرله. تل یې هر څه بربنډ ویل. خادم په زیات شمیر ادبي او علمي غونډو کې برخه اخیستې ده او کله کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاینلیکونو او ډالیو سره نازول شوی او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په رښتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډېره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لاربنوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبیاتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور یې ځلولی او د یوه داسې ویښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپړ کړی چې د نن زلمیان یې درناوی کوي.

د اروا ښاد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومړنی شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوی دی. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خیالي دنیا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کیږي. د استاد خادم په لیکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مینه ډېره پیاوړې ده. په دې برخه کې د یوې پخې عقېدې خاوند دی. سربېره پر دې استاد خادم لیکنې ادبي، انتقادي، ټولنیز، سیاسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو لیکنواو شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړی یې دی. هغه ولس یو والي او اتفاق ته رابللی دی، نامنلي زاړه دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادۍ احساس پیاوړی کړی. استاد خادم د خپلو لیکنو له لارې د ټولنې هره تیاره رڼا کړې او ولس ته یې څرګند پیغام ورکړی دی.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، ادیب، لیکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې طبيب، سياستپوه او ټولنيز شخصيت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وري د مياشتې په ۵مه نېټه د ۷۴ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او د کامې ولسوالى د زرشوى په کلي کې په خپله پلرنۍ هديره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملک او د ملت
وطـن يـې پس لـه مرګـه پـه مدفن فخـر کوي

قيام الدين خادم په "اوسني ليکوال" کې خپل ژوندليک خپور کړی دی، هغه په يوه برخه کې د "زما پر حيات انتقادات" تر سرليک لاندې يو لړ مطالب ليکلي چې موږ يې د هغه د نثر د بېلګې په توګه رااخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عيب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اريان وو.

زه پخپله هم په دې قانع يم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وايي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وايي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ويل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قايل يم او دا ځکه چې دا طبيعي بار زما په ورمېږ نشته. هو، په دې يوه ګناه زه پخپله هم قانع يم چې هغه د حقيقت مينه بايد وبولم. په ژوندانه کې هيڅوک له انتقاده نه دی خلاص.

هغه انتقادونه چې په ما يې خلک کوي دادي:

وايي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای خوزه به هم د نورو خلکو غوندې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ويل: خلک داسې کوي اوته داسې. مابه ويل چې: خلک راته مه يادوه خلک خو هر څه کوي. وايي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فيصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتو مراعات کوي، مګر زه په حقيقت او واقعيت پښې نشم اېښودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلک يې نوم دی، ښه تصوير کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وايم: ډيرې خولې ډيرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، اروانباد قيام الدين خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې یو شعر لیکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته ځرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مینه یې پکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلک

صحیح لاره به ښایم که وم وم که نه وم نه وم
رښتیا رښتیا به وایم که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پیروۍ نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه یمه همدا یم که وم وم که نه وم نه وم
آزاد یم زړبېدلی بنده ګي کولی نشم
بنده د خپل مولا یم که وم وم که نه وم نه وم
په بدو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ یمه خو دا یم که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام له څه جهته
دښمن د هغه چا یم که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مینه به پایم که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا یم که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتی ناست یم توپانونه دي په مخ کې
په دې لاره یې بیایم که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ویدې غونچې به ورو ورو ویښومه
خادم باد سبا یم که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

قیام الدین خادم د ننګرهار په کامه کې نړۍ ته سترګې پرانیستې دي. لومړنۍ زده کړې یې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورو زده کړې یې د هېواد دننه او بهر سرته رسولې دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکیو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنیزو او سیاسي لیکنو لیکوال و. هغه یو افغان سیاستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي استاد، ژورنالیست، پیاوړی لیکوال، ویښ شاعر، ادیب او د فلسفي اندونو یو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې یو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له پنځو ځلاندو ستورو څخه یو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زړه پورې منظوم او منثور آثار لیکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سیاست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې داسې یوه غونډه تمثیل کړي چې د قیام الدین خادم د ژوند، زده کړې، لیکنو، دندو او د هغه د لیکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. یو تن دې د غونډې ویاند (انانسر) وي. یو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته یادو شوو موضوعګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې یو تن زده کوونکی د غونډې بهیر وارزوي. د هغې ښه ټکي او نیمګړتیاوې دې په ګوته کړي. ددې غونډې د تنظیم لپاره دې دمخه لس دقیقې چمتووالی ونیول شي.

۲_ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قیام الدین خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

۳_ زده‌کوونکي دې سوچ وکړي د یو لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څېړلای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې څو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۴_ زده‌کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅېړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او ازادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵_ زده‌کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده‌کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې د "شاعر مسلک" تحلیل او وڅېړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازيګر لمر په غرغره دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کياريو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له يوه ځايه يې بل ته وړي او هلته يې غونډوي.

مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګيا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې يې چې پام شي نو غږ کړي چې: "زړګيه! څه کوې راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نيمګې او خوږه ژبه وايي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" يعنې "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کياريو کې يې ټوپونه وهل خوشحاله خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. يو يو والوته او ټولې خپلو بچيو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تياره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستورې راښکاره شول.

مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره يې وويل: "آه! ماښام دی، تېر غونې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډوپکنۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې يې سر ايښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته يې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تياره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه يې د يو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړې ده.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ دروند خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوزي. مګر آه! څومره خوږې دي دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قيام الدين خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې یې د شعر مخنیه دویمې هجري پېړۍ ته رسیږي. لومړی موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د امیرکروړ دی. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او لیکلي ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې، چې په ادبي او هنري اثارو کې د بیان او تخلیق د ډول، بنې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښګینې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناو و څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمیډې ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. ځکه کمیډې ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلې لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه اثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلې موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیداکوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلې تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه راایستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معناکې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثارو کې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندېږي. د یوه لیکوال سبکې یو والی له هرڅه دمخه د څو اثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري اثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کېږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره اشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور اثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلې تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادېږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلې دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ليكل شوي او ويل شوي اثار يو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبيږي.

په پښتو ادبياتو کې دا لاندې ادبي مكتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مكتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مكتب،
- د حميد مومند هندي ادبي مكتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنيز، ديني او نور مطلبونه ځای شوي دي. دې موضوعګانو د روښان د تعليم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړی دی. تر ده وروسته دده مريدانو او اولادونو پر دې لارګامونه ايښي دي. اخون درويزه د خپلو ليکنو لامل د ميا روښان ليکنې بللې دي. د روښان لارويانو دده مسلک چلولی دی. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخيست او ددغه پېر غوښتنې يې په ډېره ښه توګه په ښه شان انځور کړې. د بايزيد روښان او دده د مخالف، اخون درويزه د مخزن الاسلام له ليکنو څخه څرګندېږي چې دغه ليکنې په مسجع نثر ليکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانوتی او په پښتو کې د نوي نثر موسس بايزيد روښان دی. دغه سبک د ديني او مذهبي کتابونو د ليکلو دوديز او ځانګړی سبک و.

دکلاسيکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلی، د خوشحال خټک مکتب دی. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاڼه سمبال شوی مکتب دی. اشعار يې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر ليکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زيات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنيزو، تصوفي، ديني او ملي مسايلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختيا ومونده او مخ په ساده ګۍ روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نيمګړی سبک پياوړی شو. نثر خوږ والی وموند، له نيم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه يې ومونده. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختيا ومونده او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتب کې د ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نرۍ یې رنګینه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصیدې په کې ویل شوي چې هره یوه یې ځانته بېل بېل ټولنیز، تبلیغي او تاریخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارویانو یې پیروي وکړه. د مغولو زور زیاتی پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ یې پوخ دی. په تخیل کې دا مکتب ډېر پیاوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخیلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار لیکل شوي او ډېر پیاوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پیدا شول او د یوه مکتب پیروي یې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال خټک له ادبي مکتب څخه وروسته پیل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران یې روزلي دي، لکه: پیرمحمد کاکړ، محمد یونس خیبری، احمدشاه بابا، شمس الدین کاکړ، نجیب، عبدالعظیم رانیي زی، بېدل اشنغری، مطیع الله، رحمت داوی، حسین او نور. ددوی په اثارو کې د ژوندانه زیاتره مسایل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنیز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. ددې مکتب د پیروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه یې عموما عشقي، اخلاقي، دیني، ټولنیز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې یو بل لوی شاعر پیدا شو او د نازک خیالۍ یو نوی ادبي مکتب یې جوړ او نور شاعران یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. دا شاعر حمید مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ یې رنګین او بډای کړی دی. حمید ډېر په زړه پورې ادبي اثار پرېښي دي او پښتو ادب یې له یوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختیا موندلې وه او لوړو پوړیو ته رسیدلی و، ښه یې و سپړه او بیا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر یې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکې راوستې چې له همدې امله د حميد مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ويلای شو. د نازک خيالۍ په دې مکتب کې د سوز، ګداز، مينې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زياتره ډولونه، لکه: غزل، قصيده، مثنوي، ترکيب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه دمخه چې مو وويل حميد پخپله د هندي سبک پيرو و، خو ددې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حميد د وينا بله ځانګړتيا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له يوې خوا يې د وينا نازک خيالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. ددې سبک بله ځانګړتيا داده چې حميد د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبيه ګانې نه کاروې او ډېرې نوې او ابتکاري تشبيه ګانې يې پيدا کړې دي. علي خان، کامګار ختک، کاظم خان شيدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندراپريدی، نجيب، بېدل، ميرزا حنان کندهاری او نور ددې سبک پيروان دي.

د متن لنډيز:

پښتو بډايه ژبه ده. شعر او ادب يې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې يې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دين له راتګ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه ديني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زياتې موضوعګانې ژباړلې يا ليکلې وې. پښتانه اړ و و د اسلام دين او مذهب ته د درناوی له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سيمه کې يو لړ ټولنيزو ناخوالو او سياسي خوځښتونو يو شمېر پښتانه شخصيتونه دې ته هڅولي وو چې د دين له لارې خپل ټولنيز او سياسي اهداف مخکې يوسي. بېلا بېل نامتو ليکوالان، شاعران او مشران رامنځته شول. هغوی هر يو خپل، خپل پيروان درلودل چې پيروانو به يې د يو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بيانول. په دې توګه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانګړې سبکونه رامنځته شول اوتر ډېره وچليدل. د روښانيانو، خوشال ختک، رحمن بابا او عبدالحميد مومند سبکونه يادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټولګی دې پر څلورو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. داکار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲ـ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳ـ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

۴ـ مسجع نثر لیکنه دکومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

۵ـ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنۍ دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلين ليک

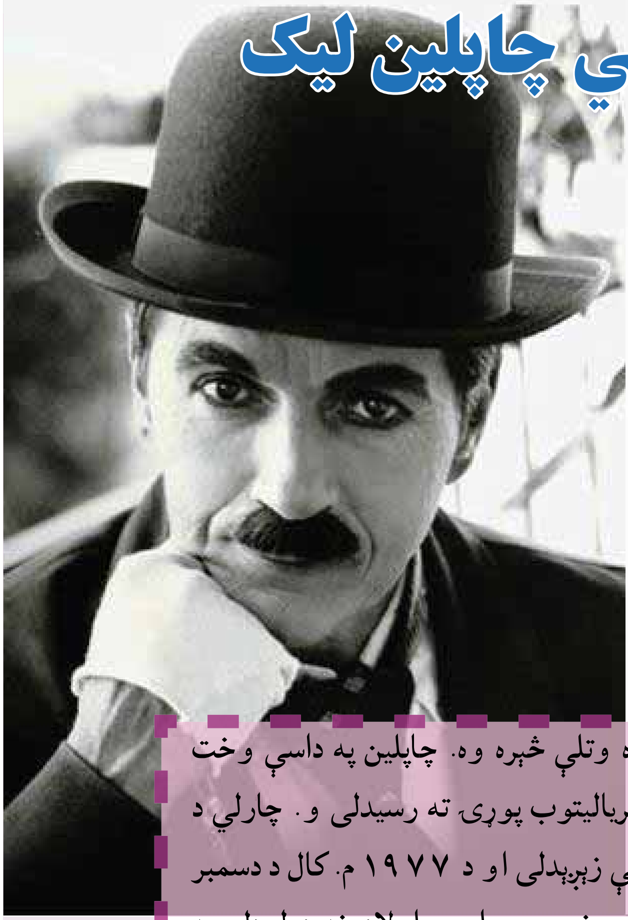

چارلي سپنسر چاپلین د سینما د ډګر یوه وتلي څېره وه. چاپلین په داسې وخت کې له اونا اونیل سره واده وکړ چې د بریالیتوب پوړی ته رسیدلی و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپریل په ۱۶ په لندن کې زېږېدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سویسزرلنډ کې مړ شوی دی. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوی کې یوازې جرالډینه وه چې د سینمایي لوبغاړیتوب دنده ورته له پلار څخه په میراث پاتې وه. خو کاله د سینما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړیو ته رسیدلې او په هنري غونډو کې یې نوم یادېده. کله چې جرالډینې غوښتل نوي د هنر ډګر ته ننوزي، پلار یې، چارلي ورته یو لیک ولیږه. دا لیک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو لیکونو په ډلې کې راځي. دا لیک هر لوستونکی او اورېدونکی فکر کولو ته هڅوي.

دلته نوموري لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګرانې لورې، جرالدینې،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زموږ په کوچنی کور کې ټول خلک ویده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ویده دي. پرته له دې چې دا ویدې مرغۍ راویښې کړم، ځان مې دې نیمې تیارې کوټې ته، چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې یم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې یوه شېبه ستا انځور له سترګو اوړی. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاریس کې د هغه پرتمین تیاتر پر ستېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتیا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګی) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسیره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناخه! ستورى شه او ځلېږه! خو که د نندارچیانو له خندا ډک شاباسي او د سوغات شو ګلونو په زړه پورې بوی درته د هوښیارۍ کومه شېبه درکړه، په یو ګوښه ځای کې کښېنه، زما لیک ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالدینې، زه ستا پلار یم، چارلي چاپلین. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کیسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د یو خوب وړي خوندوره کیسه، په دښته کې د ویښ ښامار کیسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ویل: ځه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب یم.

خوب مې لیده جرالدینې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلۍ لیدله، په اسمان کې مې یوه پرښته لیدله چې نڅل یې او ننداړچیانو ویل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سړي لور ده... .

نوم یې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي یم. زه یو زوړ سړی یم. نن ستا وار دی. وناخه! زه په هغه تونې، تونې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزیو په ورېښمینو جامو کې ناخې. دا نڅاوې او تر هغو زيات د ننداړچیانو د لاسونو پرکا به تاکله اسمانونو ته یوسي. ځه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وگوره چې په وچ نس او وچو لینگیو ناڅي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې، چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او څېرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، ایا دا کوچنی نجلی به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانی شپې، هو... تاته مې کیسې کولې، خو هیڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي ... د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو ټیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ دردگاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرگه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکاربږي. ستا خبرې به وکړو. ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلک وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېر کړه چې لاسونه درته پرکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تاکور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لري، د پیسو چیک راوباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لگښتونه په پټو سترگو ومني، خو د نورو لگښتونو اړتیا باید بیان کړې.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وگرځه. خلکو ته وگوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته و وایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم." گرانې لورې، ته د هغوی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ښخه يوه يې، نه له هغو ښخه زياته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړي، زياتره ترې غبرګې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځای ته ورسېدې چې يوه شېبه د خپلې نڅا له نندارچيانو ښخه ځان پورته وګڼې، هماغه مهال صحنه پرېږده او ځان ژر پاريس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېړيو پېړيو دمخه د کوليانو پسرلني ځانګو وه. هلته به د ځان په ښېر نڅاګرې وګورې، چې له تا ښخه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزليزه" ړندو ونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاګرو شغلي يوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وګوره ايا هغه تر تا ښې نه ناڅي؟

ګرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې يو ښوک شته چې تر تا غوره ناڅي. تل داسې ښوک شته چې تر تا ښکلې وي.

پر دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هيڅکله ښوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بېوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښايي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هيله داده چې هيڅکله بېوزله ژوند ونه کړې. له دې ليک سره مل يوسپين چک درلېږم. هرڅومره پيسې چې غواړې پکې وېې ليکه او وايې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لګوې، ځانته و وايه چې دويم فرانک زما برخه نه ده. هغه د يو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتيا لري.

د پيسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه انديښمن وم چې په يو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقيقت تاته وايم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زيات لوېږي.

ښايي چې کله د نرۍ ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په ښېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زرو او ګاڼو زړه مه تړه. ځکه ددې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

الماس د هرچا پر غاړه ځليږي. . . .

خو، که کومه ورځ دې د يو چا د څېرې په لمر زړه بايلود، پاکه او له هغه سره يو زړه اوسه. مور ته مې دې ويلي چې په دې اړه درته ليک وليکې. هغه مينه ترما ښه پېژني. هغه ديو زړه توب د پېژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستاکار ډېر ستونزمن دی.

پر ستيژ باندې له نربو وربښمينو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستيژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بېرته بايد له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هيڅ غوره شی نشته چې يوه نجلۍ دې د هغه لپاره خپل يو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتيا ده. زه زوړ سړی يم، ښايي خبرې مې خندنۍ اوسي. خو زما په گومان ستا لوڅ بدن بايد د هغه چا برخه وي چې تاته يې لوڅ روح گران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله دمخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړولای!!!". . . .

د متن لنډيز:

چارلي چاپلين د نړۍ د سينما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثيل بې شمېره خلک خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړي او په ډېره ورتيا يې ننداريې ته وړاندې کړي دي.

لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرگه شوې. انساني جوهر يې درک کړی او هغه يې خپلې لور ته پوره څرگند کړی دی. چارلي انساني دريځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټينگار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې په حقيقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پيغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول يې بشر ته په ټوليز ډول د شرم او رسوايي خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پورته لیک له ځانه سره ولولي. د لیک له متن څخه دې اصلي پیغامونه راوباسي، ودې یې لیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع ازادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بیان کړي.

۲_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر یو دې په خپل وار پورته لیک په خپله ژبه ووایي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي.

۳_ ټول زده کوونکي دې د پورته لیک د متن له مخې د چارلي چاپلین د شخصیت په اړه فکر وکړي او بیا دې څو تنه هغه د نورو په استازیتوب په وار سره بیان کړي.

۴_ چارلي چاپلین په سینما کې کمیډي او تراژیدي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کمیډي او تراژیدي څه ته وایي او آیا موخه یې یوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې څو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵_ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زیات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه یوه، یوه کمیډي او تراژیدي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پیغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته یوه لنډه کمیډي یا تراژیدي ټوټه ولیکي. د خپلې ټولنې یا ولس موجود حالت دې پکې تمثیل کړي او په بله ورځ دې یې نورو همټولګیوالو ته واوروي.

نشه يي توکي (هيروئين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. که يو ځوک په دې دوره کې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. که په دې پېر کې هغوی ته پوره پام ونشي، بنايي په غير شعوري توگه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام کيږي، کېدای شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روږدي کېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل کيږي.

- تاسو به په خپل چم گاونډ کې په نشې کوم روږدی سړی ليدلی وي، د هغه ژوند درته څنگه معلوميږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توكو د كاروني پر بنسټ په ټولني كې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځته كيږي. په نشه يي توكو روږدي كېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلكې ټوله كورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ كوي. دا توكي زياتره په كورنيو كې د ښځې او مېړه د جلا كېدو او د كورنۍ د ټوټه كېدو لامل كيږي. پر نشه يي توكو او الكولو روږدي كېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بېكاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسؤوليت احساس نه كوي، بلكې د خپلې كورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ كوي. په ټولنه كې د يو شمېر شرايطو د چمتو كېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توكو په كارولو اخته كيږي چې ځرګند جرم ګڼل كيږي. ددې توكو د كاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توكو او الكولو باندې د يو غږي روږدي كېدل كولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او كوچنيانو په چال چلند اغېز وكړي او له نشه يي توكو سره د هغوی د مينې لامل شي. كه د روږدي كيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د كورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز كوي. روږدي مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ كې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسؤوليت احساس نه كوي.

هيروين يو ډېر قوي او مرګونی نشه يي توكی دی. د مورفينو پنځه برابره مسموموونكی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی كيږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷۴ م كال كې يو انګليسي پوه كشف كړ. په ۱۸۹۰م. كال كې يو شمېر الماني پوهانو پرې نوې څېړنې وكړې او دا توكی يې پر نري رنځ او تنفسي ناروغيو اخته كسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو كسانو ته تجويز كړ. په ۱۹۹۰م. كال كې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو كسانو لپاره وكارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توكی دی.

لكه دمخه چې مو وويل د مورفينو پنځه برابره مسموموونكی دی، نو د يو روغتيايي توكي په توګه وپېژندل شو؛ ځكه كله چې به پر مورفينو باندې روږدو كسانوته وركول كېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې كاوه، خو وروسته د ډاكټرانو پام دې ټكي ته واوښت چې دا توكی تر نورو توكو څو څو وارې خطرناك او مرګونی دی. له مورفينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه یې د روږدي کېدو ځواک زیات دی؛ ځکه ۶۰ میلي گرامه ورځنی لگښت یې سړی په دوو اوونیو کې په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زیاته لېوالتیا پیدا کیږي. له هیرویینو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپین رنگه پوډرو په توگه کار واخیستل شو او ورو ورو ورسره د اخیستونکو جسمي او رواني تړاو پیدا شو. ددې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانگې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سیستم کمزورتیا، خپگان، مړاویتوب او غلی والی، دکمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د سترېا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پیدا کیږي. که پر هیرویینو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هیرویین ورنه کړای شي، لاس او پښې یې سختې ربړېږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. سترېا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځایه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرگ خطر یې شته دی.

د شمېرنو له مخې د نړۍ د اپینو زیاته برخه په افغانستان کې تولیدیږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زیات او له یوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېرېږي. د شمېرنو له مخې پر هیرویینو باندې زیاتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه یي توکو باندې د اخته کسانو د مړینې شمېر په هغو ځایونو کې ډېر زیات دی چې هلته دکوکنارو کرکیله کېږي او اپین تولیدېږي.

نن دې مرگونو توکو ښوونځیو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پیدا کړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کیږي. دلته د میندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره درنده ده. هغوی باید پرې نږدي چې د زړونو ټوټې او د سترگو کسې یې ددې چټلو توکو په کارونې اخته شي. باید د هغوی له مرگوني او خطرناکو پایلو څخه یې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دین احکام، ټولنیز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زیانونه ورته بیان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترگو وروښیي چې عملا یې ټولنیز، اقتصادي او روغتیایي زیانونه لیدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم لامل او د اوږو بار يې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډيوالان ددې توکو له روغتيايي، اقتصادي او ټولنيزو زيانونو او په تېره بيا د اسلام د سپېڅلي دين له مخې د نشه يي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له ناروا والي ښه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پيغامونه د تبليغ، خبرو اترو، ليکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپين، هيرويين، مورفين او نورو نشه يي توکو په اړه يې په ښوونځي کې زده کړي دي.

د متن لنډيز:

هغه څوک چې نشه يي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي يا معتاد په نامه يادېږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادينو شمېر ورځ په ورځ زياتېږي. زياتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه يې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هيروييني يا پوډري په نامه يادوي. پوډريان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د يو مجرم سړي په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقيقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه يي توکو له زيانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنيز او اقتصادي محروميت لري؛ د کورنيو ستونزو له کړاو سره لاس او ګرېوان وي؛ ميندې او پلرونه يې په هميشني تاوتريخوالي کې ژوند کوي او په غير ارادي توګه د نشه يي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نادولتي موسسو ګډ مسؤوليت دی، يو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونيسي چې ددې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه يي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر بېلا بېلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲ـ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنيز دريځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې يوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او وياند دې د رايو له مخې وټاکي. پنځه تنه وېناوال دې د بېلابېلو نشه يي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه يي توکو د کر کيلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې يو پرېکړه ليک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه يو تن د غونډې بهير وارزوي او رغنده وړانديزونه وکړي.

۴ـ که ستاسو په چم او ګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسيږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کليوالو ته له هغه سره د چلن په اړه څه لارښوونه کوئ؟ درې تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګيوالو نظرونه واوري او هغه دې توحيد او نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ پر نشې روږدی يا معتاد چاته ويل کيږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدا لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو درې ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

> د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د برې لومړی شرط دی.
>
> ((د ورځې يوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکيلې د مخنيوي او بزګرانو ته د قناعت د ورکولو په اړه خپل نظر په يوې مقالې کې وليکي او په بله ورځ دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سيم و زر په ملک کې نه لرم نادار يم — پـه دولـت د زړه تر حده دنيـا دار يم
وظيفـه د حـق لــه دره رارسـيږي — کله سـپي غونډې طامـع د بل ديار يم
د مخ آب مې په سـوال سره توی نشو — پوښېده په صدف در غونډې آبدار يم
قناعت لــه نــا اهلانو بې پــروا کړم — په دې ګنج سره سرخروی لکه انار يم
دار مــدار د هيــڅ ظالم کولای نشــم — ځکه تل د هر خودبين د سترګو خار يم
تــر همای بلنـد نظر يم کـه باور کړې — کرګس نه يم چې جيفـې ته هوادار يم
نه مګس يم چې پر غوړه کاسه مبتلم — نـه دعـوت وته د چـا په انتظـار يم
نه پرځان بانــدې منت د هر نامرد ږدم — نـه يم خر چې د ګازر پــه جامو بار يم
مملکت د نوميدی مې رب نصيب کړ — په معنا کــې په راحت تر شــهريار يم
د اغيار په صورت اور يم چې لګيږم — لکـه ګل تــر و تازه پــه لاس د يار يم
بنده ګــي د بل صاحب راڅخه نشــي — خاص بنده زه پيــر محمد د کردګار يم

پير محمد کاکړ

د نورو په عيبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای يې خپلو عيبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عيبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عيبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درواغجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو یوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټیز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنیو فعالیتونو کې راڅرګندیږي او بشري بنسټ پیاوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نیک او بد. نیک اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هیچا نه خوښیږي او کرکه ترې کوي. د ټولنیزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په یوه ټولنه کې یو کار د منفي اخلاقو په لیکه کې وشمېرل شي، خو بیا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معیارونو له مخې ناوړه نه برېښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په یوه سترګه کتل کیږي. رښتینولي، صداقت، بښنه، میړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غیبت او نور داسې کړنې دي چې د نړۍ په ټولو ولسونوکې ناوړه بلل کیږي. دلته د خیانت او دروغو د زیان په اړه د "کلیله او دمنه" له کتاب څخه یوه کیسه راوړل کیږي. وایي ترهغه چې بدي شته، نیکي پاتې کیږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو یا منافقت پایله څه شی دی؟

داوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلی، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميرېانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او بانډو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال، چې له ستړيا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټوله شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهېږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دې لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلی وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. ځانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځېدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په ترېو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوړوه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کيده چې پاڅيږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، ستړيا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کځوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کځوړه درنه وه. ويې خنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کځوړه يې ببرته کړه. "او خدايه، سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړا!" باور یې نه کېده. کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم یې له یاده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ یې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډېره واوښت، سترګې یې پرانیستې. کریم ته یې وکتل. بېرته یې سترګې پټې کړې. کریم بیا وخوځولو او ورته یې وویل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کریم په لاس کې یې کڅوړه ولیده. کریم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بیا پورته شو. جمال ټوپ کړ او کڅوړې ته یې لاس کړ. خوب یې نه لیده، په رښتیا د سرو زرو کڅوړه وه. ویې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کریم خوله له خندا ډکه وه. ویې ویل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ایښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هیڅوک مې ونه لیده. فکر مې وکړ چې خدای ﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته ځمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ویې ویل: "ته رښتیا وایې؟ اوس نو دا زموږه کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه یې سوچ وکړو!"

کریم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب یې ورکړ: "سوچ ته اړتیا نشته. اوس یې په خپل منځ کې ویشو. نیمې یې ستا او نیمې یې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده ګي ورته ښه معلومه وه. فکر یې وکړ او ویې ویل: "ما ته یو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته یوسو، ښایي خلک راباندې پوه شي او د غلا ګومان راباندې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به ترډې ونې لاندې ښخې کړو. هر کله چې مو ورته اړتیا پیدا کوله، راځو به او لږې، لږې به ترې اخلو."

کریم ورسره ومنله. لږې سکې یې واخیستې او نوره کڅوړه یې تر هماغې غټې ونې لاندې په یو ځای کې ښخه کړه. ډبرې یې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم یې له یاده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اوونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پیسې خلاصې کړې. نورو پیسو ته یې اړتیا پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. د خپلې نقشې د پلې کېدو سوچ يې وکړ.

يوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له کوره ووت. هوا تياره شوې وه. چا نه ليده. يو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسېد. شاوخوا يې په ځير وکتل. څوک يې ونه ليد. زړه يې کېده په بيره کڅوړه راواخلي او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډېرې يې پورته کړې او کڅوړه يې راواخيسته. د کڅوړې پر ځای يې خاورې واچولې او ډبرې يې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کڅوړه يې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کريم کره لاړ. کريم ته يې وويل: "پيسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سکې راوړو."

کريم هم پيسو ته اړتيا درلوده. ورسره يې ومنله. دواړه پورته شول او د چينې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وويل: "غوره داده چې د مخکې په څېر د اړتيا په اندازه سکې راواخلو او نورې بېرته ښخې کړو."

کريم ومنله. چينې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډبرې يې پورته کړې. ځمکه يې وکنله، ډېرې خاورې يې ليرې کړې، خو کڅوړه نه وه. ځمکه يې بيا وکنله او خاورې يې هاخوا دې خوا ليرې کړې، خو کڅوړه يې ونه موندله. کريم په خپګان جمال ته کتل.

جمال ډېر چالاک و. ښه تمثيل يې کاوه. څو شېبې وروسته يې وويل: "له ما او تا پرته د کڅوړې ځای بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخيستې او کڅوړه دې له دې ځايه پټه کړې ده."

کريم هيڅ نه پوهېده. نهيلی و. په ډېر صداقت يې وويل: "ما دا کار نه دی کړی. باور وکړه، ما له تا سره هيڅکله خيانت نه دی کړی. کېدای شي هغه ورځ چا ليدلي واوسو، چې دا کڅوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نيولې وه، ويې ويل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وکتل. هيڅوک هم نه و. اوس چې دې پيسې پټې کړې، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شکايت کوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې ددې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتیجه یې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کیسه یې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اورېدې، خو کریم ته یې هم کتل. جمال ته یې مخ واړاوه او ویې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ ایا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده، چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال پخپله هم نه پوهید چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او ویې ویل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هیڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړې وه. آیا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې یې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره یې وویل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. باید یوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ویلای. ولې مې دا دروغ وویل؟"

همداسې یې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه یې یوې خبرې ته پام واوښت. له ځایه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره یې ویده و، له خوبه یې ویښ کړ او ویې ویل: "کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویښ شه!"

تره یې په وارخطایي وپوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نیمه شپه کې راغلی یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکاجانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کېنیناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ویې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراره يې ټوله کيسه ورته وکړه. تره يې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وويل: "ښه نو اوس به ستا ددې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړی دې غلا وکړه او بيا دې دروغ وويل!"

جمال د خپل تره خواته نږدې شو او په زارۍ يې پيل وکړ، ورته وېې ويل: "ما داسې فکر کړی چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لويې څانګې او ښاخونه لري. په ډډ کې يې لوی غار دی. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغی او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلې."

تره يې لومړی نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تياره کې هغه ځينې ته لاړل. تره يې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کريم او قاضي هم ځينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهېدلی و، خو ډېر ژر يې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلی ووايه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وويل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نږدې شو او وېې ويل: "ای غټې ونې، آيا ويلای شې ووايې چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

يوه شېبه وروسته له ونې څخه يو عجيب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دی او هغه کريم دی!" کريم ډېر ډارېدلی و. قاضي ته په منډه ورغی او وېې ويل: "په خدای سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما داکار نه دی کړی!" قاضي په موسکا ورته وويل: "پوهيږم. زاري مه کوه. لاړ شه او لږ خس راټول کړه."

کريم نه پوهېد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرګي يې راټول کړل او راغی. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښودل او اور يې ورته کړ. له لرګو څخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا يې ونيوله. د جمال بدن په رېږدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شېبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د جمال د تره کومی لوگو تریخ کړ. سترگې يې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډېر راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته يې ورمنډه کړه.

قاضي وويل: "د خيانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخيسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکړه او په موړ پسې راځه!"

جمال ښه پوهېده، چې ځای يې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره يې نه لرله.

د متن لنډيز:

په دې کيسه کې ټول پيغام په خيانت او دروغو څرخي. خيانت او دروغ د انسان حيثيت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې يې سپکوي. انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تېروي. انسان ته نه ښايي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني ليکي وباسي او خپل قدر اوعزت له لاسه ورکړي.

څرگندونې

د "کليله او دمنه" دکتاب نوم ښايي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکريت (پخواني هند) په ژبه ليکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په گډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم يې "کرتکا ودمنه کا" دی. کليله و دمنه د ژوند يو کتاب دی او کيسې يې د ژوند موجود حقيقتونه څرگندوي. ټولې کيسې يې روزنيزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کيسه په لږ څه بدلون او لنډيز نوې وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نیکو اخلاقو د اغېز په اړه خبرې وکړي.

۲ـ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترځ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳ـ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کیږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي او خپلې سپارښتنې دې واوروي.

۴ـ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

۵ـ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نیک او ښه اخلاق تعمیم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نیک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

کله چې هوس پر عقل برېالی شي، انسان کندې ته لوېږي.
(حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خويشکی

په تېرو تولګيو کې مو د هېواد د يو شمېر پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د يو بل شاعر او د روښاني غورځنګ د ليکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې دمخه ويل شوي، د پوهانو، ليکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د ليکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسيدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بيانوي. ښه ده چې هغه په خير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

ارزاني په قوم خويشکي او د برهان زوی دی. دده د نوم او تخلص په اړه زياتې څېړنې شوي دي، خو تر اوسه دده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په‌گوته کړې. څېړونکو يې د زېږېدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دواړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان گردش فلک) تر نامه لاندې له يو نظم څخه څرگندېږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلک دايم په رقص
کله سعد کله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
څوک دي نه کا سره بحث
د فلک گرځېد په پېچ دی
څوک يې هست شي څوک يې هيچ دی
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دی
د فلک چې گردان نوم دی
د ستارو باندې هجوم دی
د فلک په کار پوهېږي
چې يې لوستی خپل نجوم دی

د روښاني پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنگ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشنا و.

ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه گانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو پر ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د وربښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هندکې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښارکې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړينې نېټه ۱۰۲۸ هجري ليکل شوې ده.

ارزاني خويشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پير روښان د پيری او ازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پير روښان مريد شو. له مريدی او يوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پير روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملگری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشريح او توضيح ده او يو تبليغي او دعوتي رنگ لري.

ارزاني وايي:

نن کامل لره وردرومه	دخپله چارکړه سر انجامه
دی به درکړي خفي ذکر	پرې مشغول اوسه مدامه

بل ځای وايي:

نن کامل لره وردرومه	تا به زر کاندي له مسه
که د پير په امر چار کړې	ته به بندکړې پنځه حسه

همدا راز وايي:

دغه لوی نفس به زېر کړې	د کامل پير له اثره
د کامل په صحبت اوسه	تا به خلاص کا له اژدره
د حيات اوبه به درکا	د زنده زړه له کوثره
که دغه اوبه دې وڅښې	ته به والوزې بې پره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نو بیا) حال به دې روزي شي — د کاملو له بصره
د توحید میوه به وخورې — د دغ ونې له ثمره
تر مقصوده به ور نشې — بې کامل پیر او رهبره
چې کامل پیر دې روزي شي — د تا چار به شینه بره ...
دې فقیر غاړه اداکړه — و هرچا یې ورکړه غوره
ارزاني پښتو صفت کا — کل له الله اکبره

د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کیږي.

ارزاني یو عالم او فاضل سړی او تیز فهمه او فصیح شاعر و. د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو لیکنو ترڅنګ نوموړی لاندې لیکنې لري:

۱_ پښتو دېوان: څه ناخه ۶۰۰۰ بیتونه لري. د تصوف او سلوک موضوعات پکې راغلي دي.

۲_ مرات المحققین: دا کتاب په فارسي ژبه لیکل شوی او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بیانوي. دا کتاب څه ناخه ۲۱۳ مخونه لري.

۳_ د نثر رساله: دا یوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توګه د معرفت ذکر شوی دی.

۴_ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ویلي دي او په دې ژبو کې د شعرونو دیوانونه لري... .

ارزاني یو صوفي او مذهبي سړی و. هغه د نورو عالمانو او د خپل وخت د دودیزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو لیکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس ښه بر و، خو بیا یې هم په شعوري توګه په پښتو ویل او لیکل خپله دنده بلله، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وايي:

ارزاني په پښتو ووې | نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پښتو خبره | ته يې مه ګڼه هلکه
دا خبره که پښتو ده | څوک دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مولا له ډېره حبه | رسولان کړه له کتبه
هر رسول له کتاب راغی | په خپل قام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که | زه به کښم د حق ثنا
يو ديوان په پښتو ژبه | پر دېرش حرف به کړم بنا
بل يادګار به مې شي پاتو | دا پښتو رښتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مولا کا | په پښتو په څو څو طرحه
موافقه له قرآنه | پښتو شوې ده عجبه
دا خبره که پښتو ده | دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله مورږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالې سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خبره واوره | له دې ارزاني افغانه
ارزاني افغان وکښلې | د خپل زړه له تصوره
يو وينا به کړم اغازه | په پښتو به يې کړم سازه
پر کاغذ به يې زه وکښم | له دې پښتنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شپېو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعيف دی جسم　　خدای دې دا ويناکړه قسم
په پښتو ژبه يې وکيښ　　کل صـــفت د حـق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر ځخه جوتيږي چې نثر يې ډېر ساده او روان دی. د خيرالبيان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ۶۱۲ هـ. ق. کال کې د سليمان ماکو نثر روان او بيا وروسته د پير روښان د "خيرالبيان" نثر مسجع بڼه لري، خو دده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سرې اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړي دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړی دی. او پښې خدای يانه [يون، حرکت] لره کړي دي او زړه خدای ياد لره کړی دی."

د متن لنډيز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياو و ځخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قران او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوا ړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پېريو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره اشنا و. ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري. د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي سته وه.

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبک او بل تن دې د روښاني دورې د لیکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتیاوو وغږېږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ـ له پښتو سره د ارزاني مینه د هغه له کومو شعرونو ښکاره ښکاره ځرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

۴ـ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

۵ـ پیر روښان ارزاني ته کومه دنده، ولې سپارلې وه؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په یوې لنډې مقالې کې د ارزانۍ، زېږېدنه، مړینه، ځای، شعري ځانګړتیاوې او د ژوند خرنګوالی ولیکئ. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پای په پام کې ونیسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ یا ماخذونو نومونه ولیکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده!

د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نیکۍ د پرېمانۍ او آزادۍ قدر نه پېژني او ددې مرغلرو پوره قیمت اداکول نه غواړي!

هر څومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابۍ وړ وي.

اروا ښاد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلوليت عوامل

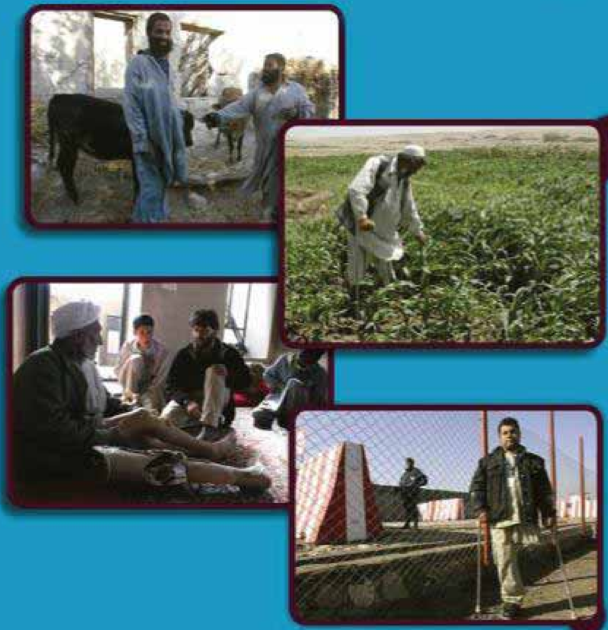

زموږ ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زيانونو سره مخامخ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او ددې ترڅنګ نورو معلوليتونو يو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره يې لاس او ګرېوان کړي دي.
معلوليت، چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتيا لري. ښايي يو معلول انسان داسې ونه انګيري چې خدای مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دريځ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د يو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کيږي.
فکر وکړئ چې له يو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلولیت څه ته وايي؟

معلولیت په بدني یا اروايي څواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله یې د یو چا د عادي ژوند د ټولو یا ځینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کیږي. کېدای شي معلولیت تر زیږیدو دمخه او یا له زیږیدو وروسته رامنځته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري:

بدني، اروايي، ذهني (په زده کړې کې خنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زیات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل:

کېدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه یې په لاندې ډول دي:

۱ـ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغی.

۲ـ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دووبرخو ویشي:

الف: دامیندواری د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مورخوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندواری پرمهال د ځان پاک نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملوکارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زیږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زیږېدنه، په غیر صحي ډول زیږېدنه، د زیږیدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندواری پرمهال د مور روغتیاپالنه، سم خوراک، له ۱۸ کلنۍ کښته

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له ۳۵ کلنی پورته نه امیندواره کېدل، د امیندوارۍ پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندوارۍ پر مهال ایکس وړانګو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایې) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنګه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنی پورې د مرګونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له ځمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه يي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: ښايي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د يو چا له ناتوانۍ ډډه کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا ښايي هغوی یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی وړتیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلی شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړیو یا مغزو د ګوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغی، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په یو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کېږي. له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمګړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي وړتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غښتلي کوي. د ژوند څرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وکړای شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولو حالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هیڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلۍ او یوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زموږ په هېواد کې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲ـ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳ـ ایا معلولیت، په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

۴ـ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلک معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوي لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

۵ـ یوه امیندواره مور باید د امیندوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول ونه زېږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنۍ دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وينو ډک شول ځيګرونه
ستا په لاره کې بايلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تامې اندېښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زمابه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې راياد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کاګوزارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يوخوا ته بل خوا يې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

ښايي د غلا او درغلی ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د رښتيا او امانت مانۍ تينګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حديث شريف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاريخ په پاڼو کې داسې څېرې او شخصيتونه لري چې ياد يې د هغو هېوادونو د وياړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د ياد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې څېرې لري.

دا هېواد د پېړيو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، ليکوالو، مفسرينو او سياستوالو د روزلو ځانګو ده. بوعلي سينا، ابوريحان البيروني، مولانا جلال الدين بلخي، بايزيد روښان، خوشحال ختک، ميا فقيرالله جلال آبادي، سيد جمال الدين افغان او په سلګونو نور هغه شخصيتونه دي چې نه يوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي برياوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او وينبو خلکو په زړونو کې ځانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګيو کې د دې راز نوميالیو له څېرو څخه يو څو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبيعي او جغرافيايي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د اسيا زړه بلل شوی، همداسې د سيمې د پوهنتون حيثيت هم لري. ددې هېواد هره سيمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتياوې لري او هرې يوې يې د ياد او افتخار وړ شخصيتونه په خپله غېږکې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سيمو څخه يوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې ځانګو، په خپلې غېږکې داسې اشخاص روزلي چې نن يې په ياد د افغانستان ټول ولسونه وياړي. سيد جمال الدين افغان، چې دده له ترقی غوښتونکو عالمانه نظرياتو څخه ټول اسلامي او اروپايي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په وياړکې ځان شريک بولي، له دغه سيمې څخه سر راپورته کړی دی. ميافقرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بايزيد روښان ددې ځای د خلکو په مرسته د غليمانو په وړاندې دربدلی دی. ددې ترڅنګ چې يو شمېر خلکو توره چلولې او غليمان يې له خاورې شړلي، نورو قلم راخيستی او د پرګنو ذهنونه يې روښانه کړي. ځينو بيا د تورې ترڅنګ قلم هم راخيستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې يې د پوهې او ثقافت ډيوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله عليه له دغو اشخاصو څخه يو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، ليکوالو، مفسرينو او تلپاتې څېرو څخه يوه روښانه څېره ګڼل کيږي. هغه څه چې دی تر نورو زيات د خلکوزړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت يې زياتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژباړل او تفسيرول دي. له دې امله يې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبوليت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او ديارلسمې هجري پېړيوکې د پښتو تفسيرونو د ليکلو ډېرې هڅې شوې او ليکل شوي دي، خو يو يې هم هغومره مقبوليت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسير چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولايت د کامې ولسوالی په يوې علمي او روحاني پښتنې کورنی کې زېږېدلی دی. د پلار نوم يې حضرت عبدالرحمن سيلاني دی چې په فقير صاحب شهرت لري. د مرادعلي صاحب کورنی په صاحبزادګانو يادېږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقير صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثې په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانیت او طریقت د درجې څښتن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلک ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شېرعلي خان د پاچهۍ په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کیږي چې په لومړي سر کې یې اړیکې له امیر سره ښې نه وې، خو کله چې امیر ته دده د روحانیت درجه څرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه یې ترې وکړه. ویل کیږي چې سیدجمال الدین افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقیر صاحب او دده له زامنو سره لیدلي کتلي او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو ځلو په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زیږېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زیار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمینه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دیني عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهیده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو یې زیات کتابونه لیکلي او په زړه پورې خواږه اشعار یې ویلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د اثارو لیکلو ته ځانګړی کړی او ډېر ارزښتناک کتابونه یې لیکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د اثارو شمېر تر شپږو، اوو زیات دی او په پښتو، عربۍ او دري ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دادي:

۱ــ ارثیه او تراثیه: په اصل کې دوه کتابونه دي. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

میراث د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲_ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳_ صلواتیه: په دې رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صیغې ښوولي او په پای کې یې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

۴_ د عربي صرف او ابجد خوانۍ په نامه یوه رساله ده چې په نوې لار یې په پښتو ژبه تر صرف میره په خورا اسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

۵_ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم لیکل شوې دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوي.

۶_ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه یوه منظومه رساله ده.

۷_ تفسیر یسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسیر یسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر په اړه په عربي، دري او پښتو یو نظم لیکلی دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاخېږه ای مراده چې شپېتم دې شو داکال
پنجې دې کړه مضبوطې په تفسیر او په قرآن
ښایي چې دې دا سعې کـه مقبولـه کردګار
خلعت دې مغفرت که در په غاړه په رضوان
کوتاه وایه الفاظ چې اسان شي پـه هر چا
تقریر کوه واضح چې بهره مند شي طالبان

دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندېږي چې د تفسیر یسیر د لومړي ټوک د لیکلو کار په اتوکلونو او یوولسو میاشتو کې بشپړ شوی؛ یعنې د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پیل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی. د تفسیر یسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹۶ هجري کال د محرم په پنځمه یعنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تر وفات یو کال او دوه میاشتې دمخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله یې لږ وخت نیولی دی.

د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروانباد عبدالحی حبیبي د تفسیر یسیر په اړه وايي: "تفسیر یسیر په روانه او خوږه ژبه لیکل شوی. په ټولو پښتنو کې مقبول دی، د کندهار نارینه او ښځې له دې تفسیر سره زیاته مینه لري."

عبدالله بختانی خدمتگار وايي: "تفسیر یسیر په پښتني سیمو کې له حده زیات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مگر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر په نصیب شوی، د بل په نصیب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه یې د ټول قران تفسیر لیکلی دی."

دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلگه:

"چې هرکله به کفارو په رسول علیه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به یې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه، چې هم یې پخپله ترې خوړی او هم یې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او یا به ملک ورسره راغلي وو چې دده تصدیق به یې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنگ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې... ."

لکه دمخه چې مو یادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له ننني کره لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. ده دا سپارښتنه هم کړې وه چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې ځوک گوتې نه وهي او هغه دې لکه څنگه چې ده لیکلی هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او لیک او ژبه یې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ۷۴ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو ته سپارل شوی دی.

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامي په ولسوالی کې په ۱۳۴۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:

افغانان له وياړه ډک تاريخ لري. په دوی کې د تاريخ په بېلا بېلو پوړيو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنيز شخصيتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختيځ کې پروت يو ولايت دی. د علم او ادب د ځانګو حيثيت لري. په خپلې غېږ کې يې زيات شمېر غيرتمن او نوميالي افراد روزلي دي. نن يې ياد د افغانستان د ټولو ولسونو د وياړ يوه برخه ده. سيد جمال الدين افغان له دغه ځايه سر راپورته کړی چې نن يې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايي هېوادونه وياړي او د هغه په وياړ کې ځان شريک بولي. ميا فقيرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړې دي.

که چېرته خپل تېر تاريخ ته نظر واچوو، نو دا به راته څرګنده شي چې زموږ ګران هېواد په دغه بهيرکې تل د نيواکګرو ځواکونو د زور او زياتي له امله په علمي، فرهنګي، اقتصادي، سياسي او ټولنيز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګرېوان و، خو له نېکه مرغه په برياليتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنګ، ژبه او دود يې ساتلی دی. که يو شمېر خلکو توره رااېستلې او غليمان يې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخيستی او د پرګنو ذهن يې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده ددغو علمي، فرهنګي او ديني شخصيتونو په منځ کې د بلې ډېوې حيثيت لري. پښتو او پښتون قام ته يې زيات خدمتونه کړي، د نورو ګڼو تاليفاتو ترڅنګ يې د پاک قران تفسير او ژباړه په پښتو ليکلې ده.

د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنګي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاريخ کې لوړ ځای لري او تل ځلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې يوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې يو مشر، مرستيال، منشي او وياند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، ليکنو، د نثر د ځانګړتياوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسير يسير د ليکنې د اړتيا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ويناوو عمده برخې وليکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزيابي او د مراد علي صاحب د شخصيت په اړه دې هراړخيزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتيا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲_ د تفسير يسير د ليکنې پر اړتيا دې يو زده کوونکی وغږېږي.

۳_ پر دې خبره دې يو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زياتې ليکنې کېدې.

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخينې په اړه وغږېږي او د څو تنو نوميالیو سياسي شخصيتونو، پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ديني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵_ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تاليف څه نومېږي او د شهرت لامل يې څه دی؟ يو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنۍ دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصيت په اړه يوه مقاله وليکئ او په بله ورځ يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

لـه اولـه هيڅ څيـز نه و، خـاک اوبه نه بـاد او نار
نه دا ځمکې اسـمانونه، نه لمر سـپوږمۍ ليل ونهار
نـه دا انس و جن حيوان نه نباتات سـيندونه غرونه
مګـر ذات بـې جهـات و، تـل ثابـت پـه يـو قرار
بيـا د رب اراده وشـوه چـې زه وپېژنـدای شـمه
نـو پيـدا د حضـرت نـور پـه محبـت کړ کـردګار
نـاګاه نور شـو په جنبـش تـرې مرغلره شـوه پيدا
بيـا د قهـر نظـر وشـو نـو دوه ځايـه کـړه قهـار
لـه يوې قطعې يې سـاز کـړ هغه لوی عـرش مجيد
بيـا يې بـاد پسـې پيدا کـړ په قدرت پسـې بسـيار
پـه دويمـه قطـره بانـدې بيـا نظـر د قهـر وشـه
لـه هيبتـه يې اوبـه شـوه او له خوفـه تار پـه تار
بيـا يې عرش پـه اوبو کېښـود او اوبه په شـا د باد
بيـا د ځمکـې اسمانونو عـزم کـړ پـروردګار
بيا اوبه شـولې په موج څګ پرې راغـی ډېر او تېز
رب ترې سـازه کړله ځمکه او هم غرونه او اشـجار
او پـه دغه مـوج وهلو ډېـر لوګـي ورځينې ولاړه
نو ترې جوړ شـو اسـمانونه پکې سـتورې بېشمار
مراد علي رح (تفسير يسير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنيو ځانګو ده، د ښځينه اتلو ځانګو هم ده. د تاريخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مينې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې يې له خپلو نارينه ورونو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مينه لري. زيات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دوديزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغاني مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړې او تر موږ يې رارسولې دی. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وياړي.

تاسو څو تنه پښتنې ليکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې تر نارینه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلو بانډو او غرنیزو سیمو کې ښځې تر نارینه وو بیخې زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د څرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زیات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلې دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم ویاړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارینه وو زیاته ده.

په لیکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نژدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنیزو محدودیتونو له مخې یې نه دي غوښتلې نوم یې واخیستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی یو زیات شمېر، لکه غمې، په ایرو کې پټ پاتې دي. هغوی، چې نومونه یې د تاریخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه یو څو مېرمنې، چې په پښتو ادب کې یې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱_ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوایي کې اوسېده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته یې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نوموړې پښتنې شاعرې د شیخ مصلح الدین سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم یې ورباندې "بوستان د پښتو" ایښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سربېره یې نور اشعار او غزلونه هم ویل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ویل کیږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی لیک یې درلود او نورو کاتبانو به یې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې لیکوال وایي، پلار یې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په لیک "بوستان د پښتو" لیدلی و چې خپل اشعار یې په خپل لیک ډېر ښکلی لیکلي وو. د نوموړې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوریدلي مې کیسه ده چې له شاتو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار بایزید چې و رویدار
له حمامه راوتلی په کوڅه کې تېرېدلی
ایرې خاورې چا له بامه راچپه کړلې ناپامه
مخ او سر یې سو ککړ په ایرو په خاور خړ
بایزید په شکر کښو سو د خپل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ یم د بل اور چې په اور کې سم نسکور
له ایرو به څه بد وړمه یا به لږ شکوه کومه
هو، پوهانو ځان ایرې کړ له لویني یې ځان پرې کړ
څوک چې ځان ته ګوري تل خدای ته نسي کړای کتل
لویي تل په ګفتار نه ده لو خبره په کار نه ده

تواضع به دې سر لوړ کا
تکبر به دې تل ځوړ کا

۲_ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم یادکړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه همعصرې وه او په کندهار کې اوسیده. وایي چې نومورې زیات اشعار لرل او دېوان یې هم درلود. د هغې یوه رباعي زموږ ګوتو ته رارسېدلې ده:

آدم یې ځمکې وته راستون کا په اور د غم یې سوی لړمون کا
دوزخ یې جوړ کا په مخ د ځمکې نوم یې د هغې دلته بېلتون کا

۳_ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شیخ الله داد لور وه. نومورې یوه عارفه او زاهده مېرمن وه. دیني علوم یې لوستي و. مېرمن نېکبختې د "ارشاد الفقراء" په نامه یو کتاب لیکلی دی چې د سرته رسولو نېټه یې ۹۶۹ هجري ښودل شوې ده. دکتاب موضوع پندونه او اخلاقیات دي. لاندې شعر یې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شې ای مؤمنه
په ظاهر په باطن سپینه

ظاهر زهد په اخلاص کړه
په زړه ټینګ شه له یقینه

شکر صبر په هر حال کړه
خود نما مه شه خود بینه

شپه او ورځ به په ژړا یې
که خبر شې له سجینه

سجین ځای د خودنمایه
د بې‌نمازو او بې دینه

له هغه ځای امان راکړې
یا الله العالمینه

۴ - مېرمن سایره

مېرمن سایره د لغمان د سید زیورشاه لور وه. د زیږېدو نېټه یې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه کړي. په پښتو ادبیاتو کې یې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سایره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نوموړې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هیلې لري. د مېرمن سایرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې یې انسان ته له چل او فریب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سایرې شعرونه د انساني زړه سوي او اسلامي ورورولۍ یوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې یې د شعر یوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ریا د دینداری نه مې توبه ده
مسلمان زړه ازاری نه مې توبه ده

یو نیالګی د مینې ږدي بل یې بېخ کاږي
ددې پټې بېخ کنی نه مې توبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبيح يې وي په لاس بغض يې په زړه کې
خدايه دا رنګې شيخۍ نه مې توبه ده
چې د بل چا بدنامۍ باندې خوښېږي
د کچه مسلمانۍ نه مې توبه ده
په خوله وباسي توبې په خوله تمبې وي
الله، داسې رهزنۍ نه مې توبه ده
سايره د ننګياليو زلمو خور ده
د بې ننګو وررولۍ نه مې توبه ده

۵ - حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسيدونکې وه. پر ۱۳۴۰ هـ. ق. کال د محرم د مياشتې په ۲۵ په هرات کې زېږېدلې ده.د وخت زده کړې يې په خپل کور کې کړې دي. د عربی، فقهې، احاديثو او نور ديني کتابونه يې لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعر ويلی دی او نثر يې ليکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه يې د "اثار حاذقه هروي" په نامه يادېږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مينه وه. د هغې دواړو پرمختګ يې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د يوه محيط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصايص ځينې پوره ځرګندېږي. نو ځکه د ځوانو ليکوالوله محترمې ډلې څخه هيله کيږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندۍ کولو کې تر خپل وس پورې زيار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات ځرګند او نشر کړي. دپاره ددې چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي يووالی دې په صحيح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يې هم د شعر يوه بېلګه:

فکر وکړه ای ملته د پښتون
ترقي له هرې خوا ده روز افزون

هله پاڅه نن زحمت واخله په ځان
زيار وکاږه په صنعت او په عرفان

که هرځای لري دعوا د مليت
خپل ځان وګڼه خادم د مملکت

ولې نه به کړو بيا فخرمسرت
شو پيدا د ملي ژبې اهميت

زده کول هم ددې ژبې لوی کمال دی
پرېښودل يې هر پښتون لره ډېر عار دی

په وطن کې د ملي ژبې نوبت دی
نن جاري په هره خوا کې علميت دی

توريالی زمری پښتونه ځان بيدارکړه
په علومو او فنونو دې تلوارکړه

دا موږ ټول ددې وطن خدمتګاران يو
نر او ښځې يو ترېل فداکاران يو

راځئ ټول چې په ملي ژبه وينا کړو
په اصلي صورت ښکاره ځان په دنيا کړو

هر پښتون د ملي ژبې طرفدار دی
که اديب دی که کاسب که زميندار دی

حاذقه شعرونه وايي خواري کاندي
په ليکلو د پښتو کې به شي وړاندې

۶ – مېرمن حميده

مېرمن حميده د سيدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلګه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې ځان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو ماڼیو او لوړو، لوړو بنګلو نه چې واک یې د بل وي.

قربان شم ددې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوګی شه د وطن د ازادۍ په لارکې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، څومره ارمان مې کړی دی، چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منګې وړې وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړې وای او ورسره اوږه په اوږه جنګېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمېدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترګې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولګي کې به شم یاده
زمانه به راسره ځي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به ځان سره ژړېږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بېګانه به یم د دنیا له لویه غمه
نور د صبر په نغمه به زړه للو کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماني نه مې د سود نشي څه تمه
شپه د هجر شوه اوږده د خدای لپاره
ښکلی مخ دې راښکاره کړه صبح دمه
په نسیم د اسوېلو به دې راویښ کړم
ای زما په خوب ویده نصیبه کمه

۷ - سیده حیات بیگم نسیم

سیده حیات بیگم نسیم د الحاج میا الطاف گل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دوارو نیکونو یې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سیدې خپلې دیني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی. لوړ خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې د پند او نصیحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نیمګړتیاوې په خپلو شعرونو کې غبرګې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوریو ته واړوي. د وینا ټولګه یې "د نسیم وږمې" تر سرلیک لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم د کلام نمونه:

ګرځم زه د یار په نم تازه تازه
لکه ګل وي په شبنم تازه تازه
زخمي زړه مړاوی وجود مې شي دلبره
د سرو شونډو په ملهم تازه تازه

* * *

کاش چې زړه مې د آینې غوندې صفا شوای
پس په زړه کې مې یو مینه د الله شوای
زړه مې موړ شوای د دنیا له کاروباره
راسره واړه فکرونه د عقبی شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتنې مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاينه او نور دي چې دا بيا د پښتنې مېرمنو شتمنې ګڼل کېږي. پښتنې مېرمنې زياتره په فی البديهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کېږدۍ کې يې ښېلګې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډګر کې ځينې داسې نومونه شته چې د خپلو ويناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. ددې پښتنې مېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاريخ کې يې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په ياد يې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډګر کې ډېرې بريالۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبيرګالي. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لويوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېريال رامنځته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خويندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه يې سرته رسوي، خو له دې سره سره بيا هم د يو شمېر قومي او قبيلوي او سنتي دودونو په لومو کې ښکېلې دي. په يو شمېر ښارونو او زياترو لېرې پرتو سيمو، کلو او باندو کې له تبعيض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ښاريو په څېر چلند ورسره کېږي او پېر او پلور ته وړاندې کېږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال يې د منلو زغم نه لري. بايد د هغې په وړاندې غبرګون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرګون او مقاومت يوازې د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دی. نارينه تر ښځو دمخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قايل شي؛ د يو بشري موجود په توګه يې ومني او وروسته په هغو سيمو او ځايونو کې، چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوي او ښکار کېږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه يې وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یاداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

۴ـ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.

۵ـ زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

یوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.

((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفگانګ فون ګویته (۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو ټولګیو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، لیکوالو او شاعرانو سربېره یو شمېر نړیوالې ادبي څېرې وپېژندې. دلته د ګویته په نامه یو الماني شاعر درپېژنو. ددې شاعر او د هغه د وېناوو د بېلګو له لارې به لا نور هم د نړیوالو ادبیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. یو لویدیځ پوه ویلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې باید هر نوی پیدا شوی شی زموږ په ذهن کې یو څه شی زیات کړي."موږ باید له نوي موندل شوي شي سره اړیکې ټینګې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانګه زیاته کړو. د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او د هغوی اثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډایوي.

د نړیوالو لیکوالو او شاعرانو د اثارو لوستل څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بډایې کورنۍ کې پر ۱۷۴۹ م کال زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و؛ مور یې هم د جرمني د سهیل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل ښار، لایپزیک ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر یوې نجلۍ مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله یې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷۶۷ م کال کې د ګویته د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګویته لومړنۍ تجربه وه. په لایپزیک کې له دریو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷۶۹ کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل چې د لایپزیک یادونه یې په کې غبرګه کړې وه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. په دې ځای کې دده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلۍ سره د هغه اشناکېدل و. دې اشنایۍ د ګویته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره یې شعرونه و ویل چې وروسته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دیوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دیوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګویته تحصیلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدریکې سره د وروستي ځل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته یې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکیل له دندې سر بېره یې ارزښتمن اثار ولیکل چې د ده د لویې او نبوغ ځلا یې لرله.

ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفي د ګویته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلوۍ وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې ننداري د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څېړي.

ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني"، "تاریویس"، "تورکواتو تاسو" او "اختیاري وصلت" او زبات شمېر نور اثار لیکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولګې او علمي اثار پکې شامل دي.

ګویته په جرمني کې هماغسې دریځ درلود، لکه دانتې چې په ایټالیې او شکسپیر په انګلستان کې درلود. ګویته نږدې ۶۰ کاله پر هرڅای خپل سیوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به دګویته په څېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغېز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. ګویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دایرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنګ پکې پروت و.

د متن لنډیز:

یوهان ولفګانګ فون ګویته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷۶۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷۶۹م. کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لاړ. د دغه ځای ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. دلته يې د "شعر او حقیقت" په نامه يو دېوان کې چاپ کړ. ویل کیږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کیږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره میني او عاطفي دګویته په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته یوه ننداره ولیکله چې پکې له یوې خوا د حضرت پیغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څېرې. ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني په تاوریس کې"، "تورکواتو تارسو" او "اختیاري وصلت" او شاوخوا ۱۴۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي اثار لیکلي دي. ګویته نږدې ۶۰ کاله د ادب په میدان کې نیلی ځغلولی و.

د ګویته د اثارو د یوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» یوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ـ ۱۷۷۴م)) دګویته یو رومان دی چې په هغې کې یې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړې دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح یې د طبیعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن یې د ژوند له حقیقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدودیتونو سره مخامخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. په پای کې نهیلی او مینه یې ناکامیږي. دا کار هغه ځوروي او په پای کې یې ځان وژني ته هڅوي.

زموږ دا لیکنه د هغه د رومان وروستی برخه ده، چې د لیکونو خپرونکی یې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنی لیدنه بیان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له یو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه دګویته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر برياليتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورځ، چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته یې ولیده چې خپلو کوچنیو ورونو او خویندو ته د نوي کال په مناسبت اخیستل شوي سوغاتونه تنظیموي. ورتر د هغه خوشحالۍ په اړه په فکرکې ډوب و، چې کوچنیان به یې ددې سوغاتونو په لیدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه ویني او یا په څراغونو د سینګار شوې ونې نندارہ وکړي، له خوشحالۍ نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننی اندېښنه په یوې موسکا پټوله، ویې ویل: ((که ته هم ومنې، چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. یوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شیان.)) ورتر په لوړ غږ وویل: ((ښه توب یعنې څه؟ باید څنګه واوسم او څنګه کولای شم واوسم، ګرانې لوتې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په ماښام عیسوي اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېر ولګوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاڅخه هیله کوم، چې یوه پلا به داسې وي. بیا هم له تاسو څخه د کرارۍ هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترګې واړولې، په داسې حال کې چې د کوټې له یو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غړومبېده او ویل یې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، دګنو پوښتنو له لارې یې وغوښتل د هغه فکر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ته واړوي، خو ګټه یې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وویل: ((نه، لوتې، بیا به هیڅکله تا ونه ګورم!)) لوتې وویل: ((ولې، ولې؟ باید ومې ګورې، ته مجبور یې بیا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې، چې له هر شي کړېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟))

لوتې د ورتر لاس په خپل لاس کې ونیو او ویې ویل: ((هیله کوم، میانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شیانو په اړه سوچ وکړه، چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او یو نارینه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غابونه یې چیچل، لوتې ته خړ، خړ وکتل. لوتې په داسې حال کې چې د ورتر لاس یې په لاس کې ټینګ نیولی، زیاته کړه: ((ورتره، مازې یوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې، چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، څوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشونې هیله، چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته یې په نهیلې خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه یې خپل لاس کش کړ او چیغې یې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتې ورزیاته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ایا په ټوله نړۍ کې به داسې یوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هیلې یې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه... . زما او ستا ترمنځ د محدودیت د پیدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهیسې ډارېدم. ددې کار لامل هم پخپله ته یې. ته یو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مینې موضوع موندلای شې. بیا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له یوې حقیقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

۱_ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته دګویته په اړه ټولګیوالو ته معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

وړاندې کړي.

۲_ يو تن زده کوونکی دې وو وايي چې د ختيځ اشنايي پر گويته څه اغېز وکړ او په پايله کې يې څه وشول؟

۳_ د گويته د شعرونو لومړی ديوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ يو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.

۴_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وايي چې پر نړيوالو ادبياتو پوهېدل موږ ته څه گټه لري.

۵_ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته وو وايي چې کومې نړيوالې ادبي څېرې پېژني. نومونه دې يې وو وايي او د يو شمېر اثارو نومونه دې واخلي.

کورنۍ دنده

د گويته د ژوند، اشعارو او ليکنو په اړه يوه معلوماتي مقاله وليکئ.

د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.

((گويته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ســـتي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دغه غيرتي وطـــن، پرېږدئ چې لـــږ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
مه وژنئ د شـــپو په تېغ، رڼ د مستقبل ځراغ
ســـترې فريادي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
او ښـــکې د پېغلوټو مې، چيغـــې د مظلوم يتيم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زموږ ننګي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د وچکالـــۍ ګلان، نور نـــو اوبيدل غواړي
تږی د ســـپرلي وطن پرېـــږدئ چې لږ وخاندي
اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاريخچه

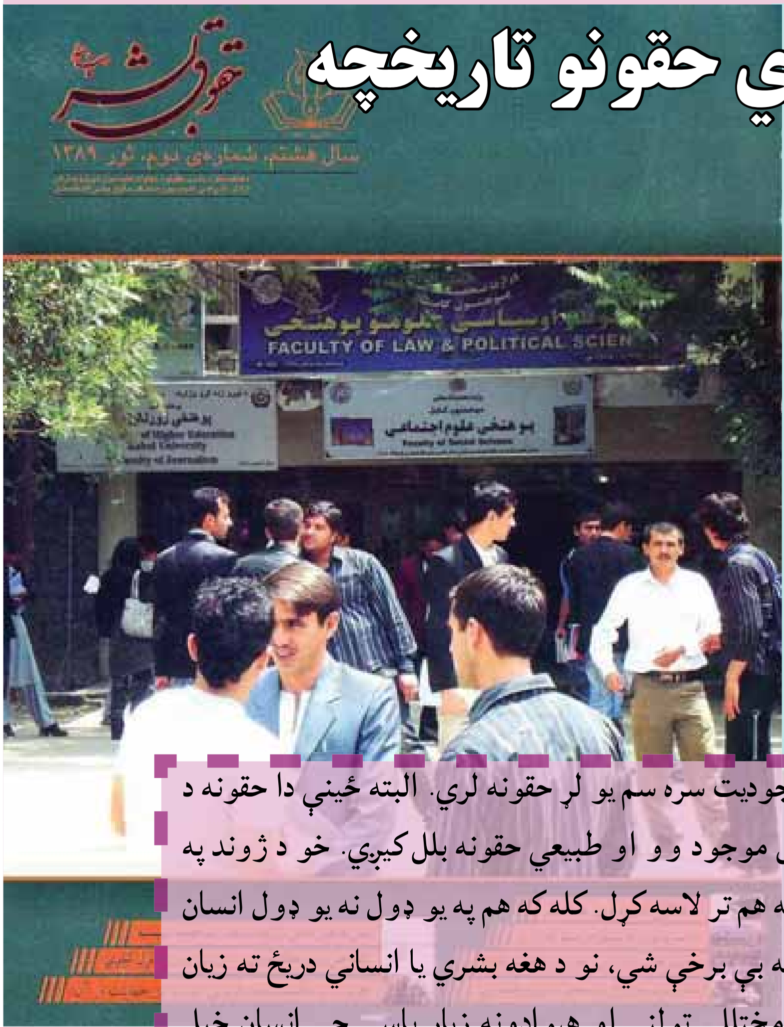

بشر يا انسان له خپل موجوديت سره سم يو لړ حقونه لري. البته ځيني دا حقونه د بشر له خلقت راهيسې تل موجود وو او طبيعي حقونه بلل کيږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په يو ډول نه يو ډول انسان له يو يا زياتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري يا انساني دريځ ته زيان رسيږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زيار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هيڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځينو حالتونو، لکه د جګړې يا کورني تاوتريخوالي او يا د يو جرم د سرته رسولو په حالت کې، يو يا له يو څخه زيات حقونه وځنډول شي، خو په هيڅ توګه ترې انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري حقونه یو بنسټ لري او هغه انسانیت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې یوشان دي. د بشري حقونو اوسنی اصطلاح او مفهوم د لویدیځې نړۍ زېږنده او نسبتا اوږده سیاسي او تاریخي مخینه لري.

د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنی سرچینه ده.

بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنی موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دویم ترون" نومی اثر دی چې په ۱۶۸۸م. کال کې د برتانیې د لوی انقلاب په پیل کې چاپ شو.

د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز ترون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

په نړیوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبیت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلامیه ده. دا اعلامیه د ۱۷۹۸م. کال د اګست په ۲۶ نېټه تصویب شوه. دا اعلامیه هغه مهال تصویب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په یوې لویې ملي جرګې یا غونډې کې سره راټول شول. په غونډې کې هغوی ددې اړتیا احساس کړه چې د بشر طبیعي او ټولنیزو حقونو ته نه پاملرنه یا هغوی ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وپتېیله چې د یوې رسمي اعلامیې په ترڅ کې د بشر سپېڅلي او تلپاتي حقونه وړاندې او د ټولنیز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنۍ اعلامیې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دویمې کې د سیاسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتي حقونو ساتنه وه. په دریمې مادې کې د حاکمیت مسئله وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سیاسي او ټولنیز حاکمیت تمثیل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې: ټولنې ته د زیانمن عمل مخنیوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلې کول، د فرد اصلي حالت، د سیاسي عقېدې د ازادۍ تضمین، د بشري حقونو تضمین، د مالیاتو ورکړه، د حساب اخیستل، د بشري ملکیت حق.

د نوموړې اعلامیې په متن کې وخت په وخت تعدیل راغلی او مواد او احکام یې د بشر په ګټه زیات توضیح او ځرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب ځخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتینې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره یې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلویانو یوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول، په خپلې ډلې کې یوازې هغه اشخاص ومنې چې د فکر سطحه یې لوړه او د نظر افق یې پراخه وي. د ۱۸۹۴م. کال د جون په ځلورمه یې د موسسانو یو پلاوی جوړ کړ او هغوی بیا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصویب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سیاسي ژوندکې خپل نقش او اغېز لاپسې ژور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختیا ومونده او په ۱۹۳۳م. کال کې یې په ملي او نړیواله کچه زیات پلویان پیدا کړل. که کوم سیاسي ناتار به د بشر ازادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به یې د پړې او ملامتۍ غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبیت او تضمین لپاره د نړیوالو هلو ځلو زرین پړاو د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو وروسته پیل کیږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پیاوړتیا لپاره په ۱۹۴۶م. کال د بشر د حقونو کمیسون رامنځته شو. کمیسون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو یو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کمیسون په پیل کې ۴۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹۴م کال کې یې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹۴۸م. کال کې د بشري حقونو یو فهرست د یوې اعلامیې په بڼه جوړ او د همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړېوالې اعلامیې په نامه تصویب شو. دا اعلامیه ډېرش مادې لري چې د بشري حقونو بېلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه، چې د بشري حقونو د تصویب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړېوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړېواله کچه ولمانځل شي. له هغې راوروسته هر کال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړېواله کچه لمانځل کېږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړېواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسایل تشخیص او تضمینوي.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو نړېوال تړون تصویب شو. دا تړون په دربو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعیض او توپیر د له منځه وړلو تضمینونه او سپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سیاسي او مدني حقونو نړېوال تړون تصویب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سیاسي او مدني حقونو پورې اړوند مسایل، ژمنې او تضمینونه رانغاړي او د یو نړېوال تړون په توګه یې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه تصویب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپرېل له ۲۲ څخه د می تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلامیې له تصویب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شو و پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډې وشوې او په ۱۹ مادو کې یو پرېکړه لیک تصویب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شو و بریالیتوبونو او د هغوی د ملي او نړېوالو تضمینونو په اړه یې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسیون تصویب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه یې په دېرشو مادو کې تصویب کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۴م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسیون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د اگست په اوومه (د ۱۳۶۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلامیه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلامیه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلې دین له مخې د بشري حقونو په اړوند مسایل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډیز:

د بشري حقونو د تشخیص او تامین په اړه د نړیوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهیر په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سیاسي او ټولنیزو مسایلو په سر کې ځای لري او زیات پام ورته کیږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هیڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کیږي. کېدای شي یو شمېر یې د یو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جگړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانیت دی او هر چېرته چې انسان دی، یو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دین دی چې بشري حقونه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوېدیځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزېږېده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه یې تنظیم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وګڼله. د یو لړ سیاستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کیږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې وو وايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه کتلي؟

۲_ ټولګی دې پر دريو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په ترتيب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې يې نورو ته وو وايي.

۳_ بشري حقونو څه ډول پراختيا موندلې ده او تر اوسه يې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

۴_ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يوټاکلي حالت کې ځنډيږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واريه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵_ په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګورئ؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

کورنی دنده

د بشري حقونو د اړتيا ا و ارزښت په اړه يوه مقاله وليکئ.

خو مره چې هڅول اغېزمن واقع کيږي، تنبيه هغومره نه کېږي.

(اګا تاکريستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهيمو د لېږدولو وسيلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کيږي. لامل يې دادی چې نثر اسان دی، هر ليکونکی يې ليکلی شي او هر ډول موضوع پکې بيانولای شي.

نظم بيا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافيه پکې اړينه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې يو يې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې يې تاسې ته در پېژنو:

ـ که ورځنی خبرې په ليکنی بڼه وي، په څه نامه ياديږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب څېړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او ناليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي. دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند ښنداره وي او هم په لوستونکي او اوريدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي. په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.

ليکوال هغه څه، چې ليدلي، اوريدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تيرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هيڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غير ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي يا اوريدونکي) ته يې وليږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.

پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په نا ليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګانه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نننی ادبي او هنري نثر بېلګې دي، چې په لاندې ډول يې در پيژنو:

۱ـ ادبي ټوټه:

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.

په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم وي، واقعي پيښې پکې څېړل کيږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم ياد کړی دی.

ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر ليکوال او نثر ليکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کيسه:

په لويديځ ادب کې (Short Story) بلل کېږي. لنډه کيسه د نثري کيسو يو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې يو له بله سره تړلي او يو د بل تر اغېز لاندې وي.

موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز يو والی پکې يو ازيني شرط دی. بېلګه يې د امين افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول:

ناول (Novel) د لاتيني ژبې کلمه ده. لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه څېز دی.

په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په ليکني چوکات کې يې طرح، اصلي او فرعي کرکترونه، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري.

له لنډې کيسې سره يې توپير په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانېږي او هم يې کرکترونه زيات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدين کشکي ((پټه مينه)) ده.

۴_ رومان:

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلي دي.

په ادبي اصطلاح کې هغې کيسې ته ويل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځايوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپير نه لري، يوازې د موضوع په انتخاب او د واقعيتونو په څېړلو کې توپير لري. هغه دا چې په ناول کې هميشه واقعيتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، اما په رومان کې په خيالي ډول. يعنې کوشش کېږي چې خيالي واقعات لوستونکي ته په ريښتينې بڼه وړاندې کړي.

۵_ داستان:

داستان د حماسي ادب يو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کيسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.

په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کيږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم دوړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

۶_ ډرامه:

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته يې اړتيا نشته، دمخه لوستل شوې ده.)

۷_ طنز:

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.

په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي. د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کيږي.

طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کيږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

۸_ ادبي راپورتاژ:

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پيښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. ددې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((ناليدلی سوات)) ده.

۹_ سفرنامه:

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي.

په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې دعلمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کيږي. د پوهاند رښتين ((د هند سفر)) بېلګه ده.

۱۰_ ادبي ليکونه:

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کيږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي. ښېلګه يې د ښېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور اثار، چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کيږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي. دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ … .

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووايي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

۴ـ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې تراژېدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند یو راپور ترتیب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

۶_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پیژنئ؟
- ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

۷_ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز درې درې دقیقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورکې د پښتو نثر د ودې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نثرونو یوه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه لیکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټه کې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوي. د وخت د ټولنې پر اوړو یې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور یې روان کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دهغه د نثري ځواک د لا روښانتيا په موخه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نثرونو څخه ټاکلې ده. هيله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. بايد يادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحليلي رنګ هم لري، خو ادبي رنګ يې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه ځرګندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شيان ډېر عزيز معلومېږي چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي.

صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مينه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروين وايي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې يوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستی ترېنه تعبيرکېږي. که انسان غواړي چې له حيوانيت نه لرې وي بايد دغه عواطف ښه وروزي).

د عواطفو روزل د شعرکار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو. ځنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زيات لوېږي او ځينې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا يا بېخي نهويني يا يې ډېره لږه ويني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثرکوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خيالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شيان په يوه ښکلي تعبير او ښو الفاظو کې بيان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معيار برابر وي.

څومره چې د يوه شاعر فکر او خيال آزاد وي او د محدوديت له قيودو راوتلی وي، هغومره يې شعر لوړ او عالي وي. که يو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټيټوي او په فکر کې يې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هيله نه شي کېدی. شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښايي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځايه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر باید نورو غونډې نه وي او هر څه په بل شان ووینې، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنیا په دلداری او دلبری ولاړه ده. شاعر باید په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هیجان، تاثر او حساسیت نه شي پیداکولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتیا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ یعنې د عقل ادراک د قلبي تمایلاتو له تاثیر لاندې وي، نو ویلی شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سیر او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کې تغییر او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پیدا کوي او کله یکې داسې صبر او سکون پردې چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حیران وي. که دا رښتیا وي چې د چرګانو په نارو ویده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف چې هر څه بد ګڼي او زنده ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي. که څوک یوه داسې چاره لټوي چې له بدبختیو نه لږ غونډې په امن کې شي، باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي. په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې یوازې وي او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې دده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غیر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نیکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بیت) وي. د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پته ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سرې نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي څيز نه وي.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيدا کوي. کله چې زړونه کلکېږي يا توريږي، نو شعر پکې رقت او صفايي پيدا کولی شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران داکولی شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهی ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يو څو خبرې

ګرانو زده کوونکو،

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومره ده؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. ايا نړۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره ورتيا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحلیل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که ددې ټولو په توپیر وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او یو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، یعنې لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلي او نه دي لیکل شوي. د هر یو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د لیکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه او معلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او وړتیاکې د بدلون احساس رامنځته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یو سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنی او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت:

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او ددې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وییپانگه:

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتيا، ناڅرګندتيا (بټه ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مړينې مهال، مرګ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د يو شي شاوخوا، پر يو شي لاسبرى

احسان: نيکي کول، چاته يوشى ښښل، د يو چا د بدۍ په وړاندې نيکي کول

اخلاص: رښتينولي، د نيت خاصوالى

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولګه (مجموعه) چې د يوې ټولنې د يو فرد د چلن سموالى يا ناسموالى او ښه والى يا بدوالى ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خويونه

ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنګ پېژندنه

ارادت: له درناوي سره يوځای مينه او علاقه، غوښتنه، قصد

ارزول: ارزيابي کول، تلل

اژدره: اژدها، ښامار

استعاره: د تشبيه له مخې يو مجازي بيان، پټه او ناڅرګنده خبره

استمرار: پرله پسې والی

اسرار: پټ شيان

اعتراف: منل، خوله خوځول

اغېز: تاثير

افراط: ډېروالی

افق: د اسمان غاړه، هغه ليکه چې سړی انګيري اسمان له ځمکې سره لګېدلی دی، ساحه، د ليد ساحه، د ليد افق

الحان: خواږه اوازونه چې انسان يا ځينې الوتونکي او يا موسيقي يې توليدوي

الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پيداکيږي، د خدای ﷻ له لوري د يو چا په زړه کې د يو امر رامنځته کېدل

امت: د يو پيغمبر او يو دين د پيروانو مجموعه

امين: هغه شخص چې امانت نه خيانتوي، د داډ وړ، رښتينی

اند: فکر

اندام: غړي

انقلاب: په اقتصادي، سياسي، ټولنيز يا فرهنګي نظام کې شديد او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هيجان، اخ و ډب ...

انټرنيټ: نړيوال جال

انځورګري: رسامي، نقاشي

انګيرل: په پام کې نيول

اوج: لوړه پوړۍ

اوره: اوربښت

اوريځيو: وريځې

اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه

اوکوب: برم، جلال

اوڅار: روښانه، څرګند

اوډون: اډانه: ترتيب، اوډل

اياز: خوځنده سړه هوا، نسيم،

ايډيالوژي: ځانګړی ليد او پوهه چې انسان يې د ځان، ټولنيز دريځ، ملي وضعې په نسبت لري او توجيه کوي يې

ايکولوژي: د ژوند د چاپېريال پېژندنه

اړ: محتاج

اړين: ضروري

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ب))

باتلی: بوتللی، وری

بامي: د يو گل نوم دی

بانډه: کلی، گوښه او يوځای پراته څو کورونه

بخره: برخه

بديع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کيږي.

برائت: له جرم، نيمگړتيا، تور او داسې نورو څخه خلاصوالی، بيزاري، تنفر، ...

برېنډ: لوڅ

برم: دبدبه

برهم: ويجاړ، خراب

بريا: بری، لاسته راوړنه

بريد: پوله، سرحد

بريمن: بربالی

بصر: سترگه

بغض: کينه، دښمني

بقا: پايښت

بلاغت: له وينا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.

بلوسي: تيری، تجاوز

بليغ: ويناوال، د ويناکولو وړتيالرونکی

بنا: وداني

بهير: جريان

بوره: زوی مړی

بوډا: زوړ، سپين ږيری

بيعت: د يو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولاً په لاس ورکولو سرته رسيږي، د يو چا مشرتوب او رهبري منل

بډای: شتمن

بډې: رشوت

بڼه: شکل، صورت

بېلگه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل

پانگه: سرمايه

پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده

پت: ناموس

پته: ادرس

پديده (ښکارنده): يو شی، يو توکی

پرتله: مقايسه

پرتم: دبدبه

پرتمين: شکوهمند

پرته: ښله

پرتو: شعاع، وړانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنته: ملایکه

پرګنه: ولس، خلک

پلازونه؛ پلاز: پایتخت

پلاوی: هیات

پلور: پلورل، خرڅول

پلی: پیاده

پنځېدل: زېږېدل

پوله او برید: حد، اندازه

پوړکی: قشر

پوړی: درجه

پوښاک: جامه، لباس

پیلامه: پیل، لومړی برخه

پړه: ملامتي

پېر: پلا، وار

((ت))

تاراک: برید

تتبع: څېړنه

تجویز: د یو کار جایز شمېرل

تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلې د هوارې لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه فکر کول

ترار: پرېشان

تراژیکه یا تراژیدي: غم او خپګان

تربګني: دېښمني

ترورېمي: تپه تیاره

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندنې او روزنې لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوځای وي.

تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت

تعامل: یو پر بل اغېز، پېر و پلور

تعجب: په انسان کې د یو غیر منتظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلن څخه راولاړ شوی حالت

تعدیل: اړول، بدلول

تعمیم: عامول

تفسیر: څرګند بیان

تقلید: پېښې

تقوی: ډار، له ګناه ځان ساتل

تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهنې څخه ګټه اخیستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې ددې کارونې لپاره پکارېږي.

توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول

توحید: یووالی، وحدانیت

تور نمرى: تور + نمرى، توري جامې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم جامي

توکي: ماده، عنصر

تــولا: تکل کول

تون: ځای

توینه: تویوي، تویول

تیره غونی: تیاره، لړه تیاره

تیری: تجاوز

تړاو: رابطه

تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم

ټکه: تندر

ټوکېدل: زرغونېدل

ټیکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاینه

ثواب: د نیک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کیږي،

احسان، نیکي

((ج))

جاندم: دوزخ

جوپه: کاروان

جوت: څرګند

جوخت: پیوسته، نښتی

جونګی: د اوښې بچی

جوهر: دیو چا او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي.

حقیقت، د شي اصلي ماده او عنصر

جیفه: د غوښې ټوټه (باسي)

جېل: زندان

((چ))

چاپېریال: محیط

چار: کار

چم ګاونډ: ګاونډي، همسایه

چوپړ: خدمت

چیک: له بانک څخه د پیسو د اخیستلو چاپي پاڼه

((خ))

خاروان: د قافلې خارونکی

خرک: رابنکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربنوونکی، نښه، درک، لټه، پته

خرنګوالی: کیفیت

خوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صبر او استقامت معنا و لري

ثومره والي: کمیت

((ځ))

ځان تېرېدنه: سربښندنه، ایثار

ځبېښاک: استثمار

ځغلا: ځغاستل

ځور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتیا

حب: مینه

حجاب: پرده، چادري

حدیث: وینا (د حضرت محمد (ص) وینا)

حلم: نرمي

حیثیت: درنښت، دریځ

حایل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا

خس: لرګي، خاشاک

خفي: پټ

خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ يې زوم یا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لویانو له

خواکشرانو ته هر ورکړ شوی سوغات

خول: تاج

خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول

خیر: هغه شی یا کار چې د نېمګړتیا یا بربادۍ لامل وي

((د))

دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سیستم پیلیږي، انسایکلوپیډیا

در: مرغلره

دریځ: مقام

دعوت: بلنه

دمه: استراحت

دود: رواج

دودیز: رواجي

دیت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر

ډالۍ: سوغات، بخشش، تحفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ر))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای یادول

ذهنیت: د تفکر، لید یا قضاوت یو ډول،

((ر))

ربړه: ستونزه

رجوع: ورگرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پیغام راوړل، د چا پر اوږو د یوې دندې یا مسؤولیت اچول

رضوان: جنت

رقت: زړه سوی

رعیت: د یوې خاورې ټول وگړي چې د یو حکومت تابع وي

رغنده: سم، روغ

رموز: د رمز جمع، پټ، راز،

روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصیت

روغی: روغتیا

رومان: نثري داستان چې پېښو یې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخیستي وي او معمولاً په کې زیات شمېر شخصیتونه او

پېښې موجودې وي.

رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهیر

روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سیمه

روږدی: معتاد، اموخته

ریا: د ظاهر او باطن نه یو والی، په ځانگړې توگه ځان پاک لمنی او نیک عمله معرفي کول

ریاضت: د روح د تزکیې لپاره د زیات عبادت او غریزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختیو گالل

رېږدلو: رېږدېدلو

((ز))

زایل: له منځه تلونکی

زرغا: زرغون، شین والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانگړې بڼه

ژست: د غړو د خوځولو ډول چې یو څوک یې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي

ژمنه: وعده

ژوبله: جگړه او ټپي کول

ژوبلور: جنگیالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمي او فني لار

ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: سترې ستومانه

سایل: سوالګر

سار: ساری، بېلګه

سپار: دکرنې وسیله، سپاره

سترتوب: ریاست

ستي: سوی، ډېر سوی

ستېه: بېخ

سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي

سجین: دوزخ، د اورکنده

سخ: مرغ، بخت

سخا: ورکړه

سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په تودې هواکې په دښتو یا واټونو کې د نور د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي او د اوبو په څېر ښکاري.

سرغړوونکي: متجاوز

سرور: خوشالي

سعد: نیک

سکني: سکڼل، سکښتل، پرې کول

سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور

سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه کوي. (پاکوي)

سما: سم، اصلاح

سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه ولري.

سه، (ساه): اروا، نفس

سهیل یا سویل: جنوب

سوګوار: غمجن

سېلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند

ښکېلاک: استعمار

ښګېنه: فایده،نیکي

ښکې: ښکته، کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې

شار: ښار

شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او ځانګړتیاوو منسجمه او واحده ټولګه چې یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د يو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.
شريعت: طريقه، لاره
شفاهي: په خوله کې، وينايي
شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار …
شهامت: زړورتيا
شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تاييد، لاسليک
صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طريقت: لاره، د نفس د تزکيې له لارې د حقيقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،
طنز: په شعر يا نثر د ادبي بيان لار چې پکې فردي او ټولنيز عيبونه او نيمګړتياوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه يې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تياره

((ع))

عار: شرم
عارف: هغه څوک چې د رياضت، د نفس د تزکيې او تفکر له لارې خدای پېژني
عاصي: ګنهکار
عبقريت: پياوړتيا، له هرې لارې بشپړتيا
عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د رياضت، د نفس د تزکيې او تامل له لار پلټنې.
عسس: څوکيدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: ترونې

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لويي
غندي: غندل، بد ويل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاريخي بهير کې تجربه شوې اونورو نسلونو ته د لېږدېدنې وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي.
فصاحت: د وینا رواني او څرګندتیا
فصیح: څرګند
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پیدایښت
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع یې د شرعي احکامو د ځانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنیو چارو سره یې سمول وي.
فقیر: بېوزلی، سالک
فلاح: خلاصي، بښغمي
فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې یې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتري او زحل موقعیت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصوروړل.
فن: هغه کار چې ورتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.

((ق))

قدسیت: پاکي، سپېڅلتیا
قصور: لټې، نیمګړتیا، عیب، د هند په پنجاب کې د یو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک یا شی چې ټولې لازمې ځانګړتیاوې ولري او لږوالی، نیمګړتیا ونه لري.
کالي، کوندې: د کور لوښي (فرش و ظرف)
کاهل: لټ، تنبل
کرار: سخت
کرم: لطف، احسان، ځواني
کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکي او مخینه ارزوي او څېړي.
کلانکار: متکبر
کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.
کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژېړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برېښنا لري، نوځکه بوس او وابنه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
کوثر: د جنت یوه چینه
کوکار: ناري سورې
کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې څو ځلې له یوځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلو، فال کتلو او نورو دنده لري.

کومیکه: خندنی

کتهار: د زړکي ناري

کډوالي: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل

کړاو: ستونزه، زحمت

کـرم: ټپي،زخمي

کرمن: له کړاوه ډک

کرونګی: ځروبی، آبشار

کیاری: کورارړی، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګاڼه: پسول، زېور

ګایل: ټپي

ګداز: ویلي کېدل

ګردښت: ګرځېدل

ګواښ: تهدید

ګوزڼ: فلج

ګرنګ: کنده

((ل))

لا یمس: لاس پرې مه وهه

لاسوندی: سند، ثبوت

لامل: عامل

لاهو: د اوبو پرسر

لاښونو: لاښ

لرغونی: ډېر پخوانی

لویه ورځ: قیامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی

مترادف: د یو شان معنا لرل

مجاز: (د میم په پېښ) روا، جایز

مجاز: (د میم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معناکارول، غیرواقعي

مسا: موسکا

مستدلي: په دلیل او برهان ثابته شوي، منطقي

مراندي: دکېږدی پری، (د زړه مراندي)

ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت

ناخوال: ناخواله: ناخوالي: ناغوښتل شوی شی یا کار

نامنلي: خراب، د نه منلو

نبوغ: زیاته پوهه او وړتیا

نتلی: ځپلی، خوار

نثار: قربان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجوم: د ستورو پېژندل

نحس: بد

ندرت: کله ناکله

نشات: راولاړ شوی

نص: آیت

نصوص: آیتونه

نغاړي: تاووي، (نغښتل)

نغښتی: پېچلی

نمنځی چار: متقي، پرهيزگار

نهضت: غورځنگ

نهیلی: نا هیلی، ناامید، مایوس

نولیدل: غمگینیدل

نویل: عیسوي اختر

نیسان: د پسرلي فصل

نیواک: استعمار

((هـ))

هیبت: له درناوي سره گډ ډار چې ځوک يې په چاکې پیداکوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کې پټ ځواک یا حس چې د هغه/هغې د پوهې لامل شوی او د هغې له لارې د چال چلند ښه والی له

بدوالي ښخه بېلوي او تر قضاوت لاندې يې نيسي. د حق او ناحق په وړاندې د يو چا د غبرگون وړتيا

وراره: وررور مړي

ورڅ: د اوښکو تویېدل

ورکړه: سخا

وسوس: اندېښنه

وقار: حیثیت، درنښت

ولولینه: پرېمنځي

ویاړمنه: سرلوړي

ویرژلي: غمجن

ویرمن: غمجن

ویرنه: غم، مرثيه

((ی))

یانه: یون، خوځښت، حرکت، تگ

یرغل: برید، حمله

یسیر: اسان

یقین: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

۱_ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او روزنې پوهنځی، ۱۳۸۴ کال

۲_ انترنیت، د تاند ویب پاڼه، د انټرنېټ نورې بېلابېلې پاڼې (سایټونه)

۳_ په افغانستان کې د ډله ییزو اړیکو د وسایلو لنډ تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنگ ، د سید محی الدین هاشمي ژباړه، د اریک د گرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمریز کال

۴_ پټه خزانه، محمد بن داود هوتک، دویم چاپ، ۱۳۳۹ کال

۵_ پښتانه شعراء، څلورم ټوک، عبدالله بختانی، ۱۳۵۷ کال

۶_ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي، ۱۹۹۳م.

۷_ تفسیر یسیر، مرادعلي رح، لومړی ټوک، چاپ ... کال

۸_ خیرالبیان د بایزید روښان، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ۱۳۵۳ کال.

۹_ خیر البیان، تصنیف بایزید انصاري، ترتیب، تدوین او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندگلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورسټي، جون ۱۹۶۷م

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰_ د ارزاني خويشکي کليات، پروفيسور ډاکټرسلما شاهين، ډاکټر پرويز مهجور خويشکی، ډايرکټر پښتو اکيډمي پېښور يونيورستي، جون ۲۰۰۵
۱۱_ د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنی دوره)، زلمی هېوادمل ، لومړی ټوک، ۱۳۷۹کال
۱۲_ د پښتو ادبياتو تاريخ، پوهاند ډاکټر زيورالدين زيور، د ساپي پښتوخپرونو مرکز، ۱۳۸۶کال
۱۳_ د خپلواکی مجله، دويمه دوره، لومړی کال، درېمه گڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړيوالو هڅو لنډ تاريخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳کال
۱۴_ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ۱۳۴۵کال
۱۵_ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵
۱۶_ سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سيلاب خپروني. ۱۳۸۲کال
۱۷_ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم ديني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه گڼه، ۱۳۷۰کال
۱۸_ غوره نثرونه، گل پاچا الفت، د ۱۳۷۳کال چاپ
۱۹_ فرهنگ ادبيات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷۵کال
۲۰_ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختانی، پښتو ټولنه، لومړۍ گڼه، ۱۳۵۰ کال
۲۱_ کليله و دمنه، تکانک خپرنيز مرکز، ۱۳۸۶کال
۲۲_ ويښ زلميان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۶۶ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library